

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

Факультет суспільно-гуманітарних наук

Кафедра філософії та релігієзнавства

Допущено до захисту

Зав. кафедри _____

підпис

«___» _____ 202_ р.

УДК _____

Кваліфікаційна бакалаврська робота

ФЕНОМЕН ВЛАДНИХ МАНІПУЛЯЦІЙ СУСПІЛЬНОЮ СВІДОМІСТЮ

рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

галузь знань 03 «Гуманітарні науки»

спеціальність: 033 Філософія

Студентка

Глущенко Єлизавети Олексіївни

4 курсу, групи ФІЛб-1-21-4.0д

підпис

Науковий керівник

Пасько Ярослав Ігорович

Доктор філософських наук, професор

підпис

Київ 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	
1.1 Обґрунтування вибору методів дослідження.....	
1.2 Верифікація інформації як спосіб протидії маніпуляціям.....	
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЛАДИ.....	
2.1 Архітектура влади: типологія та механізми маніпуляції.....	
2.2 Технологічні та соціальні аспекти влади та маніпуляції.....	
2.3 Маніпуляція як філософська категорія: від “волі до влади” до симулякрів.....	
2.4 Пропаганда, страх і контроль: анатомія тоталітарного мислення.....	
2.5 Маніпуляція як дегродація публічної сфери та комунікативної дії.....	
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ВЛАДНИХ МАНІПУЛЯЦІЙ У КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА ДОНБАСІ.....	
3.1 Тиша під дулами: як створюється інформаційна війна.....	
3.2 Відповідь на інформаційну агресію: реакція української та міжнародної спільноти.....	
ВИСНОВОК.....	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження: У сучасному світі, де інформація поширюється миттєво, а доступ до джерел знань практично необмежений, парадоксально зростає вразливість суспільства до маніпуляцій. Інформаційна війна стала не лише супровідним явищем збройних конфліктів, а й самостійною формою агресії, що здатна змінювати суспільну свідомість, формувати хибні уявлення про реальність і навіть легітимізувати насильство. У цьому сенсі *маніпуляція свідомістю постає як форма м'якої, але глибоко тотальної влади*, що діє не через заборону чи насильство, а через структурування уявлень про дійсність. Як зазначав Мішель Фуко, **влада — це не лише те, що пригнічує, а й те, що продукує істину**[35]. Відповідно, той, хто контролює інформаційні потоки, той здатен формувати “нормальне” і “істинне”, визначаючи межі реальності для масової свідомості. Тема зумовлена тим, що ми спостерігаємо *нову форму війни*, у якій ключовим ресурсом стає не територія, а *свідомість громадян*. У цій війні традиційні методи аналітики виявляються недостатніми без філософського осмислення природи маніпуляції, її онтологічних і політичних вимірів. На тлі російсько-української війни з 2014 року, особливо в регіоні Донбасу, ці процеси набули загрозливого масштабу. *Пропаганда, фейки, символічні наративи — стали знаряддями війни не менш ефективними, ніж зброя*. Російська Федерація використала арсенал маніпулятивних технологій для делегітимації української державності, розпалювання ворожнечі та легітимації сепаратистських утворень.

Мета дослідження: Метою даної роботи є аналіз феномену маніпуляції свідомістю в сучасному соціумі на прикладі подій на Донбасі у 2014 році, виявлення ключових механізмів і стратегій впливу, а також розгляд філософських, психологічних та соціальних аспектів цього явища.

Завдання дослідження: Осмислення феномену маніпуляції свідомістю як прояву владних стратегій у контексті інформаційної війни, зокрема на прикладі

подій, що мали місце на Донбасі у 2014 році перед дослідженням ставляться такі конкретні завдання:

1. Здійснити концептуальний аналіз поняття «влада» з позицій класичних і сучасних філософських теорій, зокрема через призму робіт Юргена Габермаса (теорія комунікативної дії, концепт колонізації життєвого світу), Мішеля Фуко (аналітика дискурсу, мікрофізика влади), Нікласа Лумана (теорія соціальних систем), Джеремі Бентама (паноптикум як метафора інформаційного контролю) та Фрідріха Ніцше (“воля до влади”)
2. Виявити структуру та механізми маніпулятивного впливу в публічному просторі, що реалізуються через комунікативні та медійні практики.
3. Проаналізувати деструктивний вплив маніпуляцій на публічну сферу та комунікативну раціональність демократичного суспільства.
4. Дослідити специфіку інформаційної агресії Російської Федерації як складової гібридної війни проти України на прикладі подій на Донбасі 2014 року
5. Розглянути реакції української держави, громадянського суспільства та міжнародної спільноти на інформаційні загрози та виклики.
6. Запропонувати філософські та практичні підходи до верифікації інформації як способу протидії маніпулятивним технологіям у сучасному медіапросторі.

Об’єктом дослідження є процеси формування масової свідомості під впливом маніпулятивної інформації. **Предметом** – особливості використання маніпулятивних технологій у контексті російсько-українського конфлікту на Донбасі.

Методи дослідження: У межах даного дослідження застосовано міждисциплінарний підхід, що інтегрує методологічні ресурси філософії, політології, соціології, медіазнавства та когнітивної психології. Такий підхід дозволяє комплексно осмислити феномен маніпуляції свідомістю як у теоретичному, так і в прикладному вимірі. Основним інструментом емпіричного

аналізу виступив **контент-аналіз**, що дозволив здійснити систематичне вивчення вербальних і візуальних повідомлень з метою виявлення стратегій дезінформації, пропаганди та маніпулятивного впливу. Цей метод забезпечив фіксацію повторюваних смислових структур, які використовуються у медіа-дискурсі для впливу на масову свідомість.

Крім того, значну цінність у дослідженні мало **моделювання** — як метод концептуального упорядкування складних соціокомунікативних процесів. Воно застосовувалося не лише як формальна схема, а як засіб аналітичного конструювання взаємозв'язків між владними структурами, комунікативними практиками та конструюванням колективної ідентичності в умовах гібридної війни. Таким чином, моделювання дозволило репрезентувати маніпуляцію як системне явище, вплетене в динаміку сучасної інформаційної політики.

Теоретичне значення дослідження: Теоретична цінність роботи полягає в поглибленому міждисциплінарному аналізі маніпуляції як феномена влади у контексті філософії, соціальної теорії та теорії комунікації. У роботі здійснено концептуальне осмислення владної маніпуляції як прояву сучасної когнітивної та символічної влади, яка діє не через репресивні, а через смислотворчі механізми. Це дозволить глибше зрозуміти природу владних стратегій у сучасному інформаційному суспільстві та їхній вплив на демократичну комунікацію.

Практичне значення одержаних результатів: Практична цінність дослідження полягає у формулюванні конкретних рекомендацій для підвищення медіаграмотності населення, розбудови ефективної системи верифікації інформації та створення механізмів протидії інформаційній агресії. Отримані результати можуть бути використані: сфера освіти, журналістська практика, політична аналітика та сфера національної безпеки. Таким чином, дослідження має як прикладну, так і стратегічну значущість для сучасного українського суспільства, що перебуває під постійним тиском інформаційної війни.

Апробація результатів дослідження: здійснилася на Всеукраїнській науковій конференції “Київські філософські студії - 2024”, “Київські філософські студії - 2025”.

Структура роботи: Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновку та списку використаних джерел. **Перший розділ** складається з методології дослідження, висвітлюючи обрані дослідницькі методи (дискурс-аналіз, герменевтика, соціальна діагностика) та обґрунтовує важливість верифікації інформації як способу протидії інформаційним впливам. **Другий розділ** складається з теоретичного дослідження влади, який охоплює аналіз філософських засад поняття влади, типологію маніпуляцій, технологічні та соціальні аспекти контролю, вплив пропаганди, а також вплив маніпуляції на публічну сферу та раціональну комунікацію. На чому саме і будується **третій розділ** аналізує владні маніпуляції у контексті російсько-української війни на Донбасі, який містить дослідження інформаційної війни, аналіз конкретних медіатехнологій, які застосовувалися Росією, а також реакції українського суспільства та міжнародної спільноти.

У висновку підсумовується основні результати дослідження, окреслюються перспективи подальших наукових розвідок у цій галузі. **Список використаних джерел** включає класичні філософські праці, сучасні дослідження з теорії комунікації, політології, соціології та матеріали, що висвітлюють події російсько-української війни.

РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Обґрунтування вибору методів дослідження

У даному дослідженні було обрано **міждисциплінарний підхід**, який поєднує методи і розуміння філософії, політології, соціології, медіазнавства та когнітивної психології. Такий підхід дозволяє не лише емпірично описати дезінформацію як феномен, але й осмислити її **як специфічну форму влади, що проникає в комунікаційні практики, соціальні інститути та колективну свідомість**. Інформаційна агресія, яка супроводжує російсько-українську війну, зокрема події на Донбасі з 2014 року, не є лише питанням журналістики або масової комунікації. Це складне соціально-політичне і філософське явище, яке вимагає комплексного, аналізу. Така комбінація дозволяє не лише описати явище маніпуляції, а й осмислити його як складову механізмів влади, що проникає в структури повсякденного життя. У роботі активно використовується філософський інструментарій. Зокрема, спираючись на концепцію Юргена Габермаса, ми аналізуємо, як **інформаційна система колонізує життєвий світ**, витісняючи автентичну комунікацію між індивідами зовнішніми дискурсами, що нав'язуються політичними або пропагандистськими центрами. Це дозволяє побачити дезінформацію не просто як брехню, а як **інструмент системного втручання у структури ідентичності та соціального буття**. У випадку Донбасу, цей процес проявився через нав'язування російськими медіа **зовнішніх дискурсів**, що витісняли автентичні голоси громад, їхню локальну ідентичність та культурну пам'ять. В результаті замість горизонтального діалогу між людьми — панівною стає вертикаль влади, що транслює заздалегідь підготовлені наративи. Фуко допомагає концептуалізувати пропаганду як **форму дискурсивної влади**, що формує «режими істини» — тобто соціально прийнятні й нормативні уявлення про те, що є реальним, правильним чи морально виправданим. Таким чином, нав'язані Росією інтерпретації подій на Донбасі («захист російськомовних», «громадянська

війна», «фашистська хунта») аналізуються як **інструменти влади, що впорядковують соціальне мислення.**

Паралельно використовується метафора **паноптикуму Бентама/Фуко** — моделі тотального нагляду, яка описує механізм самодисципліни у суспільстві. Через постійний інформаційний моніторинг, втручання в особистий простір та нав'язування певної поведінки, населення ОРДЛО було включене у систему, де **страх, лояльність і ворожість формуються не фізичним тиском, а інформаційною присутністю.** Ніклас Луман, у своїй **системній теорії**, підкреслює, що суспільство складається з функціонально диференційованих підсистем, кожна з яких має власну логіку комунікації. Інформаційна війна, згідно з Луманом, є прикладом того, як **зовнішній шум (різнорівнева комунікація)** ззовні може проникати в систему і порушувати її самореференцію. Це особливо небезпечно, коли зовнішній агент (у даному випадку Росія) намагається впровадити **свої коди смислу** в інформаційне поле іншої системи — України.

Політична наука дозволяє побачити, що інформаційна війна — це форма **гібридної війни**, яка доповнює або навіть замінює фізичну агресію. Тут використовуються концепти **м'якої сили психологічного впливу, інформаційного суверенітету.** Особливо важливо у випадку Донбасу, що РФ цілеспрямовано руйнує інформаційний простір України, створюючи альтернативний — "русский мир", з його власними героями, міфами та ідеологемами.

Соціологічні методи дозволяють проаналізувати, як **пропаганда перетворюється на соціальний інститут**, який відтворює себе в побуті, освіті, локальній культурі. Наприклад, через місцеві ЗМІ, псевдоосвітні програми, плакати, маркування простору (вивіски, меморіальні таблички) формується специфічна **інформаційна екосистема**, де альтернативні точки зору (проукраїнські, нейтральні) або зникають, або маркуються як «ворожі».

Залучено також елементи когнітивної психології — зокрема, розуміння механізмів впливу на емоції, пам'ять та уявлення. Через використання **емоційних тригерів** (страх, жалість, гнів) пропаганда формує **стійке упередження** і знижує здатність критично мислити. Це підсилюється ефектами **повторення, селективного наголосу, псевдологічної аргументації**, що описуються в теоріях когнітивних упереджень.

Обґрунтування вибору міждисциплінарного підходу полягає в його здатності **поєднати рівень емпіричного опису і глибокого філософського осмислення**. Це дозволяє аналізувати інформаційну війну не лише як зовнішній фактор, але як **внутрішній виклик системі демократії, публічності та ідентичності**. Застосування концепцій Габермаса, Фуко, Лумана, Бентама розкриває складність сучасної влади ми розуміємо, що маніпуляція — це не лише поширення брехні, а **система впливу**, що працює через мову, структуру дискурсу, психіку людини, інститути влади, і навіть філософське розуміння реальності. Такий підхід забезпечує глибину аналізу та надає дослідженню не лише емпіричну, а й теоретико-методологічну цілісність.

Одним із ключових методів, що дозволив не лише проаналізувати явище, а й **структурно його унаочнити**, стало **моделювання**. Цей метод застосовувався **не формально**, а як активний інструмент **пояснення взаємозв'язків між владою, комунікацією, ідентичністю** в контексті гібридної війни. Він дозволяє створити **схематизовану, узагальнену форму уявлення** про інформаційні процеси, що відбуваються у зоні конфлікту, й описати неочевидні, але структурно релевантні закономірності між пропагандою, дискурсом, масовою свідомістю та владними механізмами.

У сучасній гуманітаристиці моделювання дедалі частіше використовується як інструмент **інтердисциплінарного аналізу**. У нашому випадку воно спирається на наступні концептуальні джерела:

1. **Теорія "життєвого світу" Ю. Габермаса:** дослідження комунікативних умов, за яких відбувається витіснення автентичних смислів зовнішньою владною логікою. Завдяки моделюванню було побудовано уявну схему колонізації життєвого світу мешканців Донбасу через зовнішній дискурс (наративи "руського мира", "захисту російськомовних", "громадянської війни").
2. **Паноптична модель влади (Д. Бентам / М. Фуко):** за допомогою моделювання створено уявлення про новітню форму нагляду в інформаційному просторі, що ґрунтується на безперервному контролі, самодисципліні та цензурі, поширених серед населення ОРДЛО.
3. **Системна теорія комунікації Н. Лумана:** концептуальна модель автономної інформаційної системи, яка функціонує за замкненим принципом, дозволила описати явище заміщення фактів внутрішньо логічною, але фейковою системою повідомлень, що відтворює сама себе.

Застосування методу моделювання дало змогу:

- систематизувати та структурувати складні соціокомунікативні процеси;
- зробити видимими приховані механізми влади в інформаційному просторі;
- розкрити **онтологію маніпуляції**, як такої, що має не лише технологічну, а й глибоко політичну й екзистенційну природу.

Цей підхід дозволив вийти за межі поверхневого опису інформаційних впливів і зосередитися на **глибинних структурах влади, контролю та спотворення реальності**, що й становить предмет філософського аналізу.

Метод моделювання, інтегрований у філософсько-політичний контекст, виявився ефективним інструментом для аналізу маніпулятивних стратегій Російської Федерації на окупованих територіях Донбасу. Він дозволив сформулювати теоретично обґрунтоване й практично застосовне уявлення про механізми, за допомогою яких зовнішня сила впливає на свідомість населення, трансформуючи його комунікативні практики, уявлення про реальність та ідентичність.[28]

Ми також застосували метод моделювання для побудови **комунікаційного ланцюга поширення фейків**:

Центр генерації → Медіа → Телеграм-канали → Фейкові акаунти → Побутова комунікація

Це моделювання дозволило показати, як працює **ефект повторення (ефект ілюзорної правди)** — чим більше разів людина чує фейк, тим правдивішим він здається.

Також у роботі змодельовано приклади **фреймування** (рамкування подій), наприклад:

Подія	Український фрейм	Російський фрейм
Збройний напад	Агресія	“Захист російськомовних”
Вступ добровольців	Громадянський рух	“Незаконні формування”

Щоб показати, як саме **життєвий світ населення ОРДЛО** зазнає трансформації було візуалізовано схематично (див. ілюстрацію до розділу 2.1), модель «Колонізації життєвого світу через медіадомінування» **включає такі етапи**:

1. **Виробництво дискурсу**: централізоване створення фейкового нарративу (наприклад, «нацизм в Україні»).
2. **Дистрибуція**: через державні та псевдонеЗМІ (LifeNews, RT, РИА).
3. **Реплікація**: соціальні мережі, боти, телеграм-канали.
4. **Інтерналізація**: населення приймає дезінформацію як «власну думку».
5. **Перетворення громадянина на носія зовнішнього дискурсу** — локальний голос замовкає.

У контексті дослідження інформаційної агресії Російської Федерації на Донбасі, **контент-аналіз** виступає як ключовий інструмент емпіричного вивчення

механізмів маніпуляції, дезінформації та пропаганди. Цей метод дав змогу систематизувати медіа-матеріали за тематикою, емоційним навантаженням, структурою повідомлень і характером інформаційного впливу. Контент-аналіз, у поєднанні з теоретичною базою (Габермас, Фуко, Луман, Бентам), дозволив розкрити, яким чином реалізується **“колонізація життєвого світу”** через інструментальну раціональність та риторику страху. Виявлено десятки прикладів відео, знятих на замовлення або з використанням “акторів” — псевдосвідків чи жертв “української хунти”. Такі матеріали підтримують ілюзію реальності, апелюючи до глядацького співчуття. Це виконує **паноптичну функцію**, бо змушує глядача “вірити на слово” владі — у фукіанському сенсі, він починає “бачити лише те, що дозволено бачити”. Контент структуровано навколо емоцій — основною є стратегія **емоційної мобілізації**. Найчастіші тригери:

- **страх** (образи “українських карателів”, “нацистів”);
- **гнів** (несправедливість, “утиски російськомовних”);
- **співчуття** (страждання “простих донбасівців”);
- **гордість / ностальгія** (посилання на Велику Вітчизняну війну, перемогу, “руський дух”).

Такі повідомлення працюють за логікою **рефлексивного програмування масової свідомості**, що відповідає моделі Лумана: **замість інформування відбувається емоційна операціоналізація повідомлень** — система продукує не істину, а очікувані реакції.

Контент-аналіз підтвердив, що **інформаційна війна має структуру системної пропаганди**, орієнтованої на створення альтернативної реальності. Використання медійних фреймів, фейкових подій, інсценованих образів та міфологічних структур сприяє формуванню **“життєвого світу”, сконструйованого зовнішнім дискурсом** — що і є колонізацією за Габермасом.

Уся ця система функціонує **не завдяки істині**, а завдяки **ефективному зворотному зв’язку з емоційно зарядженою публікою**. Вона відтворює сама себе,

як це описує Луман, через циркуляцію повідомлень, що зміцнюють власну логіку. З філософської перспективи — це не просто пропаганда, а **форма владного режиму**, яка реалізується через мову, зображення, страх і повтор.

У межах дослідження маніпулятивного впливу на свідомість населення тимчасово окупованих територій Донбасу було обґрунтовано доцільність використання комплексу міждисциплінарних методів, зокрема філософського аналізу, моделювання та контент-аналізу. Кожен із методів дозволив охопити різні виміри досліджуваного феномену — від теоретико-концептуального осмислення до конкретних емпіричних проявів у медіапросторі.

Філософське осмислення ґрунтувалося на підходах Юргена Габермаса (теорія комунікативної дії, концепт колонізації життєвого світу), Мішеля Фуко (аналітика дискурсу, мікрофізика влади), Нікласа Лумана (теорія соціальних систем) та Джеремі Бентама (паноптикум як метафора інформаційного контролю). Ці концепти дозволили виявити механізми прихованого впливу, що не зводяться лише до цензури чи насилля, а діють на глибшому — структурному — рівні мислення, мови та ідентичності.

Через побудову аналітичної схеми вдалося **окреслити, як системна логіка влади (через інститути медіа, пропаганди, інформаційних технологій) витісняє автентичну комунікативну практику локальних громад, підмінюючи її зовнішніми дискурсами. Це моделювання підсилює філософське бачення процесу дегуманізації публічного простору й редукції громадян до об'єктів інформаційного управління.** Зокрема, було здійснено тематичний аналіз проросійських медіаповідомлень: фейкові сюжети, інсценовані відео, повторювані наративи страху («зовнішній ворог», «загроза геноциду») — усе це свідчить про навмисне конструювання емоційного контенту задля дезорієнтації та мобілізації населення. Таким чином, обґрунтування вибору методів дослідження спирається на переконання, що лише поєднання філософських підходів і соціально-комунікаційного аналізу дозволяє повною мірою виявити складну й багаторівневу

природу сучасної інформаційної війни. Використані методи не лише підвищують аналітичну глибину, а й дозволяють формувати ефективні стратегії протидії маніпуляціям у публічному просторі.

1.2 Верифікація інформації як спосіб протидії маніпуляціям

В умовах інформаційної війни, зокрема в контексті російсько-українського конфлікту, верифікація інформації стає критично важливою стратегією захисту суспільства від дезінформації, підміни понять та нав'язування ворожих дискурсів. Цей процес виходить за межі технічного аналізу – він постає як механізм, що захищає «життєвий світ» (термін Ю. Габермаса) від колонізації інструментальною раціональністю, закладеною в маніпулятивних медійних кампаніях. У філософському контексті верифікація виконує функцію захисту смислових горизонтів громадянського суспільства. Габермас вважав, що життєвий світ – це простір, у якому виникає міжсуб'єктивне порозуміння на основі довіри, мови та культури. Але коли в нього втручається система (владно-економічні структури) із зовнішніми інтересами, відбувається «колонізація» – нав'язування алгоритмів поведінки, симулякрів та псевдоістини.

За Мішелем Фуко, знання й істина завжди вплетені у владні відносини, а отже боротьба за істину – це також боротьба за свободу. Перевірка інформації в такому випадку є не лише способом встановити факт, але й актом спротиву – політичним жестом, спрямованим на відновлення правди як основи суспільної комунікації.[38]

Ніклас Луман, аналізуючи системи комунікації, стверджував, що довіра – ключовий ресурс стабільності суспільства. Уміння верифікувати інформацію сприяє відновленню довіри як до джерел, так і до демократичних інститутів. Таким чином, процес верифікації має системну значущість.[48]

У ході дослідження було застосовано низку практичних методів перевірки фактів, зокрема:

- **Фактчекінг через незалежні ресурси:** StopFake, VoxCheck, Bellingcat. Наприклад, твердження про «розіп'ятого хлопчика в Слов'янську» (2014) було перевірене та визнане фейком: відсутність доказів, відео, реальних свідчень.
- **Аналіз першоджерел:** Вивчення, хто є автором і яка установа поширює контент. У випадку з фейком про «американські біолабораторії» в Україні, фактчекери звернули увагу на повторювані згадки в кремлівських ЗМІ з використанням анонімних або вигаданих експертів.
- **Інструменти цифрової перевірки:** перевірка метаданих фото/відео, геолокація кадрів (за допомогою InVID, Google Earth, Reverse Image Search).
- **OSINT-підхід:** Використання відкритих джерел для крос-перевірки даних – наприклад, визначення належності військової техніки на відео (докази участі РФ у бойових діях на Донбасі).

Перевірка інформації є способом зберегти **автентичний голос місцевих громад**, не дозволяючи витіснити його зовнішніми конструйованими дискурсами. Вона стає інструментом **публічного розуму**, який дозволяє громадянам самостійно робити висновки, не піддаючись маніпулятивному тиску.

Контент-аналіз медіаповідомлень дозволив виявити основні шаблони та емоційні тригери, що застосовуються у пропаганді:

- **Інсценування та псевдодокументалістика:** Наприклад, постановочні відео з інсценованими бойовими діями чи «опитуваннями населення», що транслюють виключно проросійські наративи.
- **Емоційне навантаження:** Постійне апелювання до образів страждання, «жертв нацизму», що підмінює аналіз причин конфлікту емоційною мобілізацією.

- **Конструювання образу ворога:** Системна демонізація українських військових, з метою посилення ненависті й легітимації російського втручання.

У підсумку, верифікація постає як комплексний інструмент протидії маніпуляціям, що має не лише прикладне, але й філософське, політичне й методологічне значення. Її роль у боротьбі з пропагандою полягає не лише в спростуванні фейків, а у збереженні можливості відкритого діалогу, довіри та смислової цілісності суспільства.

РОЗДІЛ 2. ТЕОРИТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЛАДИ

2.1 Архітектура влади: типологія та механізми маніпуляції

Варто зазначити, що маніпуляцію у владі асоціюють з: інформаційна війна, пропаганда, “промивка мізків”, макіавеллізм, дезінформація та “політичні ігри”. Слово "маніпуляція" також часто використовують як синонім до "впливу", "навіювання" та "переконання". У контексті важливо вибудовувати чіткі межі поняттями для визначення специфіки самого терміну "маніпуляція". Наприклад, вплив трактують як усвідомлений і цілеспрямований процес, в якому один з учасників спільної діяльності та спілкування впливає на іншого. Також він розглядається як процес і результат зміни індивідом поведінки іншої людини, її

установок, намірів, уявлень і оцінок у ході взаємодії з нею . Розуміння цього визначення найбільш повно та цілісно відображені в психологічних словниках.

Влада, як здатність здійснювати вплив і контроль, та маніпуляція, як система технік для управління поведінкою й емоціями, взаємопов'язані та підсилюють одна одну. Влада часто використовує маніпуляційні методи для досягнення своїх цілей, а маніпуляції сприяють зміцненню влади.

У серці зусиль людства збагнути природу влади і маніпуляції лежить кропітка історія, яка виявляється ланцюжком невгамовних пошуків, розумових переворотів і шляхів розуміння світу. Спостереження і аналіз цих понять мали місце на протязі століть, починаючи від ранніх філософських думок до сучасних інтердисциплінарних наукових досліджень.

З появою масових комунікаційних технологій і Інтернету вивчення влади і маніпуляцій отримало нові глибини. Сучасні науковці вивчають вплив засобів масової інформації, соціальних мереж та інших технологій на поширення влади і маніпуляцій в суспільстві.

Таким чином, вивчення понять влади і маніпуляцій є динамічним і еволюційним процесом, який продовжує розширюватися та змінюватися разом із розвитком людського розуму і суспільства.

Сучасні дослідники вивчають владу і маніпуляції в контексті глобалізації, інформаційних технологій та культурних змін. Вони досліджують, як сучасні політичні, економічні і соціальні процеси впливають на розподіл влади та механізми маніпуляції у різних країнах і регіонах світу.

Важливим аспектом вивчення понять влади і маніпуляцій є не лише теоретичні підходи, але й практичні застосування. Дослідники розробляють стратегії для запобігання маніпуляціям та зміцнення демократичних інститутів. Їхні рекомендації допомагають урядам, громадським організаціям та громадянам

більш ефективно протистояти впливовим інтересам і зберігати свободу та справедливість в суспільстві.

Вплив маніпуляцій на суспільну свідомість є неабияким фактором, що визначає спосіб, яким суспільство сприймає інформацію та формує свої погляди та переконання. У сучасному світі існує розмаїття стратегій та прийомів, які використовуються владою для впливу на громадську думку та поведінку. В цьому звіті ми розглянемо основні типи владних маніпуляцій та їхній вплив на суспільство.[5, п.п. 1.2]

1. **Дезінформація:** Цей тип маніпуляції включає поширення неправдивої, викривленої або неповної інформації з метою змінити переконання аудиторії. Використання дезінформації може спотворити уявлення суспільства про певні події або особи, що може вплинути на його реакцію та прийняття рішень.[5, п.п 1.2]

2. **Емоційний вплив:** Маніпуляції, спрямовані на виклик емоційних реакцій у суспільстві, відображаючи вагому роль у створенні громадської думки та поведінки. Використання страху, обурення, симпатії або жалю дозволяє владі керувати масовими настроями та реакціями.[5, п.п 1.2]

3. **Маніпуляції з використанням страху:** Страх є потужним інструментом у руках тих, хто має владу. Маніпуляції з використанням страху включають в себе створення або підсилення загроз безпеки, економічної нестабільності чи інших потенційних небезпек з метою досягнення певних цілей.[5, п.п 1.2]

4. **Маніпуляції через зміну перспективи:** Цей тип маніпуляцій використовується для зміни сприйняття суспільства щодо певних питань шляхом зміни контексту чи фокусу. Зміна перспективи може значно вплинути на сприйняття подій та розуміння ситуації.[5, п.п 1.2]

5. **Маніпуляції через контроль інформації:** Цей тип маніпуляцій полягає у контролі над потоком інформації, що подається суспільству, з метою впливу на його переконання та дії. Контроль інформації може включати приховування певних фактів, перекручення істини або акцентування на певних аспектах, що вигідні для влади.[5, п.п 1.2]

6. **Маніпуляції через соціальний тиск:** Цей тип маніпуляцій використовується для виклику певних дій або дотримання певних норм шляхом використання соціального тиску та природних тенденцій до конформізму. Соціальне осудження або публічне засудження може використовуватися для зміни поведінки громадян.[5, п.п 1.2]

Вплив владних маніпуляцій на суспільство важко переоцінити. Розуміння різних типів маніпуляцій та їхнього впливу дозволяє краще розкрити природу цих процесів та визначити способи захисту від них. Критичне мислення, освіченість та усвідомлення можливих стратегій маніпуляції стають важливими інструментами для будь-якого суспільства, що прагне до свободи та справедливості. [5, п.п 1.2]

Вивчення історії дозволяє виявити приклади різних типів маніпуляцій, використаних у минулому. Аналіз історичних подій допомагає зрозуміти, які стратегії маніпуляцій були ефективними, а які не давали очікуваних результатів. Одночасно розгляд як працюють засоби масової інформації, таких як телебачення, радіо, газети та соціальні медіа, дозволяє виявити, які стратегії маніпуляцій активно використовуються в сучасному суспільстві.

Навчання критичному мисленню та освіченість щодо різних типів маніпуляцій є ключовими компонентами у зрозумінні та протидії маніпуляціям. Освітні програми можуть включати в себе вивчення медійної грамотності, психологічні курси та тренінги з критичного аналізу інформації. Загалом, вивчення типів владних маніпуляцій є складним процесом, що вимагає використання різних методів та джерел інформації. Це допомагає не тільки зрозуміти природу маніпуляцій, але й розвинути стратегії протидії та захисту від них.

Мішель Фуко пропонує досліджувати феномен влади не через призму суверенітету, державного апарату чи ідеологій, а через виявлення її базових характеристик. “По-перше, насамперед, він підкреслює, що влада має позитивну природу: вона функціонує не стільки через заборони чи насильницьке стримування, скільки через організацію, використання технологій нагляду, контролю та турботи. Ці механізми не є зовнішньо нав’язаними, а постають як результат нових соціальних практик і дискурсів.”[7,с.252-258] При цьому, важливо зазначити, що це набуває питання володіння та розпорядження владою. Така влада намагається не тільки обмежити своїх громадян, але й розширити їх можливості та діяльності, наділивши їх знанням про правила гри в “соціальному” та “політичному” полі.

“По-друге, влада за Фуко є дисперсійною «влада локалізується не в державному апараті; у суспільстві нічого не зміниться, якщо механізми влади, що перебувають ближче до рівня буденності й функціонуючі зовні, знизу й поруч із державним апаратом, також не будуть змінені”[35,с.60]. Звідси треба зробити важливий висновок, що влада, в сучасному суспільстві, перебуває не понад соціальними відносинами, а розчинена в середині них.[7,с.252-258]

“По-третє, пропонована Фуко модель одночасно є й асиметричною. Фуко заміняє юридичну концепцію влади на стратегічну модель відносин протипоставлених асиметричних сил. Влада перебуває всюди не тому, що вона все охоплююча, а те, що вона виникає з різноманітних джерел. “[7,с.252-258]

“По-четверте, постійна поява нових осередків влади означає, що вона не є стабільною. Одним із джерел нестабільності влади є трактування влади в не економічних термінах: влада – це не власність або здатність, яку можна придбати або захопити.”[35,с.34] Фуко пише, що «ні в тому випадку, якщо хтось інший почне контролювати державні апарати, ні при створенні нових (або усуненні старих) інституцій, ніщо не встоїться навіки»[36,с.17]. Виходячи з цих думок, можна зрозуміти те, що оскільки сучасна політична влада не може існувати без протистояння, вона буде постійно змінюватися. Індивідів, що пручаються владі,

Фуко називає вільними. Звідси виникає, ще один принциповий момент, важливий для подальших методологічних досліджень феномену влади в сучасній політичній науці. Він полягає в наступному: позиція, що використання влади вимагає волі її суб'єктів, означає, що ефективність використання влади не вимагає усунення волі. Навпаки, якби не було можливості протистояти існуючому державному та політичному режиму, не було б зв'язків влади. Крім того, суб'єкти влади можуть вплинути на дії один одного, тому влада є нестабільною, носить змінний характер. [7,с.252-258]

“По-п'яте, із настанням епохи модерності, позначеної індустріальними, демографічними та структурними зрушеннями, влада трансформується у форму, що дедалі більше підпорядковується логіці раціональності. Вона постає не як акт індивідуального домінування, а як безособовий механізм управління, вмонтований у соціальну тканину.” Саме ця влада ґрунтується на розрахунку, ефективності та передбачуваності, що дозволяє їй функціонувати з мінімальними витратами, але максимальною проникністю — аж до мікрорівня індивідуальної тілесності та поведінки. У цьому сенсі, за Фуко, влада не є просто виразом ідеології чи набором переконань. Вона реалізується не через нав'язування догм, а через безпосередні практики — дисциплінарні, адміністративні, біополітичні. Саме тому вона діє не в площині символічного, а в площині тілесного й повсякденного: влада "не говорить", а "робить". Її вплив не ґрунтується на ірраціональному, а вкорінений у саму логіку сучасних інституцій і норм. [17,с.252-258]

“По-шосте, феномен влади не піддається повному осмисленню в межах виключно юридичного дискурсу. Його дедалі більше витісняє процес **нормалізації**, за якого влада артикулюється та здійснюється через інші типи знання — зокрема соціологію, кримінологію, психологію тощо. У цьому контексті сучасне суспільство можна розглядати як **структуру, що балансує між правовим регулюванням і дисциплінарним контролем**. Основна мета цього —

забезпечити **цілісність та стабільність соціального тіла**, не допускаючи його дезінтеграції або хаосу.” [7,с.252-258]

У цій концепції гарно спостерігається парадигма Нікласа Лумана **влада — це не вертикальна структура домінування, а горизонтальний механізм підтримки комунікаційної єдності в умовах зростаючої складності соціальних взаємодій**. У такому підході влада втрачає особистісну або ідеологічну прив’язку — вона діє опосередковано, через структури, що кодують комунікацію на рівні "володіння/неволодіння владним ресурсом". Її ефективність полягає не в демонстративному примусі, а в здатності формувати поле допустимого й передбачуваного. Вона стає анонімною, але всюдисущою, вбудованою у саму логіку функціонування соціуму, де контроль здійснюється через спостереження, нормалізацію, адміністративні процедури, а не через пряме насильство.

У випадку війни на Донбасі ми бачимо, як інформаційна політика РФ набуває форм системної влади у сенсі Лумана: через масовану дезінформацію, трансляцію фейків і симуляцію «нормальності»[50] квазідержавних структур «ДНР»/«ЛНР» формуються нові комунікаційні очікування. Влада діє не як репресивна сила, а як комунікативна система, що нормалізує абсурд, делегітимізує альтернативні джерела істини та підтримує соціальний порядок на основі сконструйованої «реальності». Таким чином, контроль над свідомістю мешканців окупованих територій забезпечується не лише через насильство, а через **структурну перебудову самої комунікаційної реальності**, що є типовим прикладом владної дії у системному розумінні. Ключова різниця з Фуко виглядає наступним чином:

- **Луман:** влада = система комунікації, що забезпечує стабільність через передбачуваність.
- **Фуко:** влада = розсіяна мережа мікропрактик, що формує і дисциплінує суб’єкта.

Ось табличка, яка наочно порівнює підходи **Мішеля Фуко** та **Нікласа Лумана** до аналізу влади — з прикладом на основі російсько-української війни на Донбасі:

Аспект	Мішель Фуко	Ніклас Луман
Суть влади	Мережа мікровідносин; влада розсіяна, не має єдиного центру	Комунікативна функція; влада — частина самореферентної соціальної системи
Механізм дії	Дисциплінарні практики, контроль за тілом, нормалізація поведінки	Регулювання очікувань, стабілізація соціальної взаємодії через упорядковану комунікацію
Форма прояву	Через мову, жести, інституції, освіту, символи, покарання	Через інформаційні потоки, кодування повідомлень, виключення альтернативних точок зору
Тип впливу	Формування суб'єкта через внутрішню норму: «треба бути таким»	Створення соціального порядку: «так треба говорити й думати, щоби бути почутим»
Приклад на Донбасі	Пропаганда в школах, візуальні символи, щоденна практика повторення «правди» формують нового громадянина	Створення інформаційної бульбашки, де фейки функціонують як єдина реальність — без альтернатив
Ціль	Контроль через дисципліну; влада виробляє «нормальних» суб'єктів	Збереження стабільності системи шляхом виключення надмірної складності через селекцію інформації
Природа впливу	Безпосередній, тілесний, повсякденний	Структурований, опосередкований,

		через комунікацію
Ідеологія	Не обов'язкова; влада працює навіть без ідеології	Ідеологія — лише одна з форм кодування; система функціонує поза нею

Таким чином, маніпуляція в політичному контексті — це не лише інструмент обману чи пропаганди, а системна властивість сучасної влади. Вона стає засобом стабілізації складних соціальних систем, механізмом адаптації до нових форм ризиків і викликів, а також інструментом підтримки символічного та когнітивного порядку в суспільстві. Розгляд концепцій Фуко та Лумана дозволяє побачити, як влада функціонує не лише як репресивний апарат, а як тонкий механізм нормалізації та регулювання через комунікацію та дисципліну. Приклад інформаційної політики РФ на Донбасі демонструє, як сучасні стратегії владного впливу здатні конструювати нову соціальну реальність, легітимізуючи фальсифікацію, підміну істини й контроль за уявленнями. Таким чином, аналіз сучасних форм маніпуляцій і влади виявляє їхню складність, системність і глибокий вплив на структуру суспільної свідомості.

2.2 Психологічні та соціологічні аспекти влади та маніпуляції

Хочу поговорити про важливий аспект сучасного суспільства - вплив маніпуляцій на суспільну свідомість. Цей аспект стає все більш актуальним у зв'язку з розвитком засобів масової інформації та зростанням політичної активності. Наше розуміння цих процесів є критичним для будівництва справедливого та прозорого суспільства.

“Маніпуляції впливають на різні рівні суспільної свідомості, викликаючи певні реакції та змінюючи сприйняття реальності. Одним із ключових аспектів маніпуляцій є **формування переконань**. Часто маніпуляції спрямовані на

створення певних уявлень, навіть якщо вони не відповідають дійсності. Наприклад, систематичне поширення неправдивої інформації може створити у суспільстві певний образ подій або осіб, які мають мало спільного з реальністю.”[4]

Маніпуляції також використовуються для **емоційного впливу**. Виклик певних емоцій, таких як страх, обурення або симпатія, може суттєво впливати на сприйняття інформації та прийняття рішень. Наприклад, страх перед зовнішньою загрозою може мобілізувати громадян підтримувати політичні дії, які за інших обставин зазнали б опору.

Ще одним важливим аспектом є **створення образів**. Маніпуляції можуть формувати певні образи або стереотипи, які впливають на сприйняття суспільством різних груп людей, організацій чи ідей. Ці образи можуть бути як позитивними, так і негативними, і вони часто використовуються для підсилення політичних або соціальних наративів.

Контроль над потоком інформації є ключовим елементом маніпуляцій. Це може включати **приховування певних фактів**, підсилення або згасання певних тем, або перекручення фактів. Наприклад, замовчування негативних новин про владну партію або перекручення інформації про її опонентів може суттєво змінити громадську думку.

Маніпуляції також впливають на **зміну цінностей та норм** у суспільстві. Вони можуть сприяти прийняттю певних ідеалів або ставлення до певних питань, що раніше не мали значної підтримки. Це може мати глибокі наслідки для формування громадянського суспільства та політичної культури.[4]

Нарешті, маніпуляції можуть **контролювати та змінювати спосіб, яким суспільство розглядає певні проблеми або ситуації**. Вони впливають на перспективу та розуміння громадян, визначаючи, як ті інтерпретують події навколо себе. Це може мати глибокі наслідки для суспільної поведінки та політичної активності.

Нарешті, маніпуляції можуть **контролювати та змінювати спосіб, яким суспільство розглядає певні проблеми або ситуації**. Вони впливають на перспективу та розуміння громадян, визначаючи, як ті інтерпретують події навколо себе. Це може мати глибокі наслідки для суспільної поведінки та політичної активності.

Усі ці аспекти демонструють, що маніпуляції мають значний вплив на формування думок, переконань та поведінки суспільства. Наше суспільство потребує відкритого обговорення цих питань і прийняття заходів для забезпечення захисту від маніпуляцій. Ми повинні прагнути підвищення свідомості громадян про те, як працюють механізми маніпуляції, а також прогнати це робити з розвитку критичного мислення та медійної грамотності серед населення.

Крім того, важливо зміцнювати прозорість та відкритість як працюють засобів масової інформації та політичних інституцій. Тільки шляхом спільних зусиль ми зможемо створити середовище, де кожен громадянин матиме можливість утворювати своє власне розуміння світу на основі об'єктивної та правдивої інформації.

Щоб досягти цієї мети, ми повинні сприяти розвитку незалежних медіа, які будуть вільними від впливу політичних чинників чи комерційних інтересів. Також важливо забезпечити громадянам доступ до різноманітної інформації та покращувати навички аналізу.

За Н. Луманом, суспільство – це не об'єднання індивідів, а сукупність комунікацій – подій, що змінюються у часі. У вченого комунікувати здатна лише комунікація, а не людина. Вчений визначає тезу: «Усе, що не відбувалося б у суспільстві, це все – комунікація» [2]. “Проте, на думку Н. Лумана, комунікацію не можливо спостерігати безпосередньо, оскільки вона є «селективним синтезом» інформації, повідомлення і розуміння, що надає певний зміст акту комунікації.” [2]. Саме повідомлення виступає «носієм». «Усвідомлення» між зовнішньою

стороною форми (повідомленням) і внутрішньою стороною форми (інформацією) становить розуміння.

Ніклас Луман відокремлював комунікацію на повідомлення та інформацію. Коли «повідомлення – є те, що прагне піднести мені мій комунікативний партнер, наприклад, спробувати мене дезінформувати чи маніпулювати мною; інформація – це те, що я сприймаю в його повідомленні, те, що змінює комунікацію, змушує протікати її по-іншому, наприклад, якщо я розпізнаю спробу мене дезінформувати».[10,с.4] У цьому процесі **розуміння** відіграє центральну роль: воно функціонує як **механізм селекції**, що дозволяє відділити значуще для суб'єкта від того, що важливе для мовця. Саме завдяки розумінню можливою розділити інформації та повідомлення, що, своєю чергою, визначає якість і глибину самої комунікації, цей підхід дозволяє пояснити механізм впливу пропаганди: російські ЗМІ транслиують повідомлення (напр., «українська армія обстрілює мирних»), але рівень критичного осмислення в аудиторії визначає, чи перетвориться це повідомлення на **справжню інформацію**, чи буде **відкинуте як маніпулятивне**. У такий спосіб **структура розуміння стає ключовим полем боротьби за свідомість**. Вагоме у цьому процесі є **розуміння**, що дозволяє адресату **відсіяти маніпулятивні або дезінформаційні впливи**, формуючи власну картину дійсності.

За Н. Луманом, теорія комунікації «стверджує таке: комунікація неймовірна. Вона є неймовірною, хоча ми щодня переживаємо і культивуємо її, більше того, ми не змогли б без неї вижити. Тому необхідно передусім досягнути неймовірності, що стала невидимою. Для цього потрібно зробити, так би мовити, контрфеноменологічне зусилля. Це завдання можна вирішити, якщо уявити комунікацію не як явище, а як проблему, якщо не підбирати поняття, яке задовольняє за можливості всі явища, а порушити питання про власне умови можливості комунікації».[10,с.8] “У процесі комунікації постають численні перешкоди та проблеми. По-перше, важко досягти взаєморозуміння між людьми,

оскільки індивідуалізація свідомості і автоматизація мислення ускладнюють процес спільного розуміння.”[10,с 8] “По-друге, складність полягає в залученні більшої кількості учасників до комунікації, що часто є проблемамою уваги, коли люди не бажають продовжувати взаємодію.”[10,с.8] “По-третє, складністю є ймовірність успіху комунікації. Для того щоб комунікація була успішною, важливо не лише розуміння, але й **прийняття** повідомлення. Н. Луман вважав успіх комунікації можливим лише тоді, коли отримувач сприймає **селективний зміст** повідомлення як основу для своєї поведінки, а також приєднується до цього змісту, що лише посилює селективність.”[10,с.8]

“Погляди Н. Лумана на владу і загалом на суспільство як комунікацію актуалізуються на сучасному етапі цивілізаційного розвитку – у «плинні часи» «добі непевності» (З. Бауман), вчений розуміє феномен влади як символічно генералізований засіб комунікації та аналізує його у зв’язку з теорією суспільства у цілому, розглядаючи суспільство як саму можливість влади і порівнюючи владу з комунікативними засобами інших видів, наприклад з істиною, грішми, дружбою, любов’ю, що допомагає конкретизувати вплив влади на суспільство” [50 с. 6, 4]

Вплив маніпуляцій на суспільну свідомість є важливим аспектом для розуміння того, як влада формує погляди, переконання та цінності у суспільстві. Ці маніпуляції можуть впливати на різні рівні свідомості, викликаючи певні реакції та змінюючи сприйняття реальності. Розглянемо деякі ключові аспекти цього впливу.

Одним із найважливіших аспектів маніпуляцій є **формування переконань**. Часто маніпуляції спрямовані на створення певних уявлень, навіть якщо вони не відповідають дійсності. Наприклад, систематичне поширення неправдивої інформації може сформувати у суспільстві певний образ подій або осіб, які мають мало спільного з реальністю. Це може призводити до спотвореного бачення світу, яке вигідне маніпуляторам.

Маніпуляції також активно використовують **емоції**. Виклик певних емоцій, таких як страх, обурення або симпатія, є потужним інструментом впливу. Ці емоції можуть суттєво впливати на сприйняття інформації та прийняття рішень. Наприклад, страх перед зовнішньою загрозою може змусити людей підтримувати політику, яка за нормальних умов викликала б спротив.

Ще одним важливим аспектом є **створення образів**. Маніпуляції можуть формувати певні образи або стереотипи, які впливають на сприйняття суспільством різних груп людей, організацій чи ідей. Ці образи можуть бути як позитивними, так і негативними, і вони часто використовуються для підсилення політичних або соціальних наративів.

Маніпуляції також можуть впливати на **зміну цінностей та норм** у суспільстві. Вони можуть сприяти прийняттю певних ідеалів або ставлення до певних питань, що раніше не мали значної підтримки. Наприклад, через постійне повторення певних меседжів медіа можуть змінювати ставлення суспільства до мігрантів, соціальних програм чи політичних реформ.

Нарешті, маніпуляції можуть **контролювати та змінювати спосіб, яким суспільство розглядає певні проблеми або ситуації**. Вони впливають на перспективу та розуміння громадян, визначаючи, як ті інтерпретують події навколо себе. Це може мати глибокі наслідки для суспільної поведінки та політичної активності.

Усі ці аспекти демонструють, що маніпуляції мають значний вплив на формування думок, переконань та поведінки суспільства. Вони визначають, яким чином суспільство сприймає світ навколо себе, і можуть суттєво змінювати суспільну свідомість. Розуміння цих процесів є важливим для захисту від маніпуляцій та побудови більш прозорого і справедливого суспільства.

У своїй безперервній прагнучості розуміти суспільство та його реакції на вплив зовнішніх чинників, людство завжди цікавилось впливом маніпуляцій на суспільну свідомість. Цей інтерес має вікові коріння та охоплює широкий спектр

дисциплін, від філософії до психології, від політології до соціології. У сучасному світі вивчення впливу маніпуляцій на суспільну свідомість стало більш інтердисциплінарним. Психологи, політологи, соціологи та медіаексперти спільно досліджують різноманітні аспекти впливу маніпуляцій на суспільство. Психологи вивчають, як емоції та когнітивні процеси сприймання інформації впливають на реакцію людей на маніпулятивні техніки. Вони досліджують, які стимули можуть викликати певні емоції, такі як страх, обурення або симпатія, та як ці емоції можуть впливати на прийняття рішень та формування переконань.

Зусилля у вивченні впливу маніпуляцій на суспільну свідомість продовжуються, і сучасні дослідження надають нам все більше інсайтів у цей складний процес. Розуміння цих механізмів дозволяє суспільству розвивати стратегії захисту від маніпуляцій та побудови більш обізнаного та критичного суспільства. Практичні застосування досліджень впливу маніпуляцій на суспільну свідомість можуть бути різноманітними. Наприклад, вони можуть служити основою для розвитку програм виховання громадян, спрямованих на вміння критично мислити та аналізувати інформації.

Державні та недержавні організації можуть використовувати ці дослідження для розробки політик та стратегій комунікації, які сприяють збалансованому та об'єктивному інформуванню суспільства. Також, “розуміння механізмів маніпуляцій може бути важливим для розробки заходів захисту від впливу дезінформації та інших маніпулятивних технік, особливо в сфері кібербезпеки та боротьби з фейк-ньюз.”[10]

Крім того, на основі досліджень впливу маніпуляцій на суспільну свідомість можуть бути розроблені методики та інструменти для виявлення маніпулятивних впливів та відповідного реагування на них. Наприклад, аналітичні моделі та алгоритми обробки даних можуть бути використані для виявлення та аналізу маніпулятивної інформації в масових медіа та соціальних мережах.

Отже, вивчення впливу маніпуляцій на суспільну свідомість є важливим напрямком сучасних досліджень у галузі соціальних наук та комунікацій. Розуміння цих процесів допомагає суспільству бути більш стійким до маніпулятивного впливу та будувати більш прозоре та демократичне інформаційне середовище.

У заключенні, хочу підкреслити, що розуміння впливу маніпуляцій на суспільну свідомість є важливим для будь-якого суспільства, яке прагне бути демократичним та вільним. Ми повинні працювати разом для того, щоб забезпечити захист від маніпуляцій та підтримати розвиток суспільства, заснованого на цінностях правди, справедливості та демократії.

2.3 Маніпуляція як філософська категорія: від “волі до влади” до симулякрів

Маніпуляція в сучасному світі зазвичай розглядається в контексті політичного впливу, пропаганди, психологічного тиску або комунікативних технологій. Водночас, у філософському вимірі маніпуляція — це не просто техніка прихованого впливу, а **категорія, що розкриває фундаментальні зміни у самій структурі влади, істини і суб'єктивності**. Відтак, осмислення маніпуляції як філософської категорії вимагає занурення у ґрунтовні ідеї, які формували уявлення про контроль, реальність і смисл протягом останніх двох століть.

Одним із перших, хто вивів ідею впливу за межі моральної оцінки та розглянув її як онтологічну силу, був Фрідріх Ніцше. Його концепція «волі до влади» демонструє, що **будь-яка форма смислотворення вже є актом впливу, а отже — маніпуляцією**, вбудованою у саму природу життя. У цьому світогляді не існує нейтральної істини — є лише інтерпретації, які намагаються утвердитися через силу.[14]

Концепція «волі до влади» Фрідріха Ніцше дозволяє побачити маніпуляцію не як випадкову технологію впливу, а як базову силу, що лежить в основі будь-якого політичного чи соціального конфлікту. У його розумінні, **реальність завжди інтерпретується через призму сили**, і та інтерпретація, яка здобуває гегемонію, — стає «правдою». Російсько-українська війна на Донбасі у 2014 році була зразком саме такої боротьби інтерпретацій, де сторони конфлікту не лише вели збройне протистояння, а й **намагалися утвердити власну версію дійсності**: через наративи «захисту російськомовного населення», «громадянської війни» чи «національного визволення». У цьому підрозділі ми проаналізуємо, як ніцшеанська воля до влади проявляється в стратегіях конструювання ідентичності, ворожого образу та «істини», яка домінує в інформаційному полі, зокрема — у російських медіа.

Він вважав, що влада - це вроджене, тотальне визначення людини, що немає людей, які не прагнули б влади, але є такі, що тягнуться до неї мляво, погано або недостатньо. Влада - це не тільки поняття та частина політики. Але, все-таки, не всі люди здатні проявляти активно волю до влади. У критичні хвилини або за життєво зручної нагоди вони не відмовляються від того, щоб проявити свою владу. [14]

“Боротьба за владу — прихована або відкрита — невід’ємно пронизує політичну тканину будь-якого суспільства. Питання про джерела потягу до влади є глибоко онтологічним: що саме спонукає індивіда прагнути домінування? Ймовірно, цей потяг найяскравіше проявляється в особистостях із виразними лідерськими задатками — як вродженими, так і сформованими у процесі соціалізації. Така людина зазвичай наділена стратегічним мисленням, здатністю до мобілізації ресурсів та управління спільнотою, що й створює основу для реалізації владного потенціалу.”[3]

Людина, яка відчула смак до влади, рідко втрачає волю до влади. Вона відчуває постійну потребу в ній. Аналізувати мотив до влади складно, оскільки він породжується конкретним часом. Різні обставини спонукають до боротьби за владу. Це може бути прагнення домінувати над людьми, розпоряджатися їхніми долями. В

інших випадках потреба у владі диктується потягом до свободи, бажанням відкинути тирана чи авторитарного лідера, не дати йому розгорнутися на повну силу. Я думаю зараз це, як ніколи, на часі згадати. Нерідко історичний виклик змушує ту чи іншу людину взяти на себе відповідальність за перебіг подій. Мотив влади може диктуватися потребою в досягненні, у повазі, у схваленні, у безпеці. Суттєвою є проблема сталості влади або, інакше, проблема її актуального чи потенційного характеру. [3]

Відмінності виникають тут у зв'язку з різним підходом до влади:

- 1) як до форми соціальної поведінки (у цьому разі «владою» називається сам факт здійснення впливу і контролю);
- 2) як здатності та можливості здійснення впливів і контролю над об'єктами влади.[3]

Згідно з Ніцше, будь-яке прагнення до істини є формою волі до влади — бажанням нав'язати свою інтерпретацію як єдину легітимну. В інформаційній війні, що супроводжувала події на Донбасі з 2014 року, **маніпуляція не була вторинною**, а виконувала **онтологічну функцію** — створення альтернативної реальності. Поширення фейків, дезінформації, вигаданих історичних наративів та образів ворога — усе це можна тлумачити як прояв «волі до влади» на рівні мови та символів.[14]

У цьому сенсі «ДНР» і «ЛНР» — це не лише політичні проекти, а **символічні конструкти**, що утворені з тексту, образів, міфів і страхів, що активно продукувались російськими медіа. Вони функціонують як втілення певного наративу — не лише про «захист російськомовного населення», але й про **відновлення величі, антизахідну ідентичність, «справжню історію»**. Усе це — форми того, що Ніцше назвав би «метафізикою влади», де ідеї підпорядковуються не істині як такій, а **силі, яка їх висуває**.

Таким чином, маніпуляція на Донбасі — це не лише прагнення переконати чи ввести в оману. Це акт **світотворення**, в якому боротьба точиться не за територію, а

за саму **реальність**, за право визначати, що є правдою, що — ілюзією, а що — зрадою. У цьому процесі мислення, мова, символи — перетворюються на інструменти, що реалізують волю до влади.

Звідси і фундаментальний висновок ніцшеанського ґатунку: **маніпуляція не є спотворенням правди — вона є способом її встановлення**. Той, хто контролює наратив, не просто формує думку — він **формує світ**, в якому ця думка існує.[14]

Автор доходить висновку, що владу доцільно розуміти як можливість здійснювати вплив і контроль. Ніцше підкреслює, що відносини влади є і там, де результатом виявляється проста зміна в думках об'єкта впливу. Сучасна техніка, особливо нові засоби комунікації, дають змогу здійснити централізований бюрократичний контроль за життям людей. З позицій універсального підходу до влади як до «здатності чинити навмисний вплив» узагалі, байдуже до фізичних чи психологічних чинників, на яких ґрунтується ця здатність, такі відносини, як прояв сили, маніпуляції, переконання та авторитет, мають розглядатися як різні форми влади. Під «маніпуляцією» мається на увазі відношення, під час якого власник влади приховує свої наміри від її об'єкта.

Структурована **таблиця**, яка поєднує **конкретні пропагандистські меседжі**, їх **сміслову функцію**, та **ніцшеанський філософський аналіз**:

Пропагандистський меседж	Смістова функція / Мета	Ніцшеанський аналіз
«Захист російськомовного населення»	Легітимація агресії через моральний аргумент	Переоцінка цінностей: агресія інтерпретується як моральне благо. Воля до влади діє через "турботу".
«Київська хунта»	Демонізація української влади, мобілізація страху	Створення морального дуалізму: «ми – добро, вони – зло». Маніпуляція як інструмент формування реальності через силу

		інтерпретації.
«Новоросія — повернення історичної справедливості»	Міфологізація територіальних претензій	Історія як знаряддя влади. Міфотворення слугує для виправдання сучасних форм домінування.
«Русский мир» як альтернатива Заходу	Культурна мобілізація, створення ідентичності	Воля до влади у сфері смислів. Проти Заходу як втілення слабкості, розпаду — «русский мир» як образ сили та вищих цінностей.
«Народ Донбасу повстав проти фашизму»	Ретроактивна легітимація бойовиків дій	Істина як продукт волі: наратив створює реальність, у якій насильство виправдане моральною «місією».
«Україна — штучна держава»	Деконструкція державності, делегітимація нації	Знищення альтернативної інтерпретації. Якщо нація — вигадка, її можна переконструювати.

Маніпуляція як така рідко забезпечує тривалий або всеохопний результат, однак вона може виступати дієвим інструментом у симбіозі з примусом, авторитетом чи переконанням — як елемент ширшого арсеналу владного впливу. Переконання, попри свою м'яку форму, часто не розглядається як вияв влади, оскільки, на перший погляд, воно не передбачає структурної асиметрії у стосунках між суб'єктом і об'єктом комунікації.

Проте така оцінка є дещо поверхневою. Здатність переконувати є ресурсно обумовленою — вона залежить від інтелектуальних характеристик, риторичних здібностей, особистої харизми, а також соціального чи інформаційного капіталу. Отже, як і будь-яка інша форма влади, переконання спирається на нерівномірний розподіл комунікативних ресурсів.

Особливо виразно це виявляється у контексті масової комунікації, що в сучасних суспільствах перетворилася на інструмент системної влади. Засоби медіа давно вже перестали бути лише нейтральними каналами передачі змісту — вони стали механізмами формування, структурування й нав'язування певних інтерпретацій дійсності. Як і примус чи маніпуляція, переконання є формою влади, що функціонує відкрито, але водночас передбачає добровільне прийняття позиції суб'єкта. Цим воно відрізняється від авторитету, який ґрунтується не на аргументації, а на прямій вказівці та нормативному підкоренні.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що маніпуляція — це не лише форма контролю, а спосіб конструювання світу. У термінах Ніцше — це «метафізика влади», де істина є результатом боротьби інтерпретацій, а той, хто контролює мову і смисли, контролює реальність. У результаті аналізу філософських основ маніпуляції, зокрема крізь призму концепції Фрідріха Ніцше, було виявлено, що маніпуляція в сучасному світі виходить далеко за межі прикладного інструменту впливу. Вона постає як глибинна онтологічна категорія, пов'язана з фундаментальними засадами влади, істини та ідентичності. Суть маніпуляції, згідно з ніцшеанською традицією, полягає не у викривленні вже наявної правди, а в активному створенні нової реальності через домінування певної інтерпретації, підкріпленої силою. Влада постає не тільки як примус чи управління, але як здатність структурувати мислення, визначати смисли, встановлювати істину. У цьому сенсі, маніпуляція функціонує як прихований, але фундаментальний механізм владної артикуляції — вона реалізується через контроль за наративами, культурними кодами та емоційними реакціями. У контексті гібридних конфліктів, зокрема під час російсько-української війни на Донбасі, маніпуляція виконує роль не лише підтримки інформаційного впливу, а й здійснення політичної влади через символічні конструкти: образи ворога, історичні міфи, ідеологеми. Ніцшеанський аналіз дозволяє інтерпретувати ці меседжі як форму «переоцінки цінностей», у якій агресія постає як морально легітимна дія.

2.4 Пропаганда, страх і контроль: анатомія тоталітарного мислення

У цьому розділі ми проаналізуємо, яким чином страх і пропаганда зрошують тоталітарну логіку, як вона структурує мислення, поведінку й навіть відчуття індивіда. Особливу увагу приділимо впливу цих механізмів у контексті **російсько-української війни на Донбасі**, де наративний контроль, фейкова реальність і вкорінений страх стали невід’ємними складовими гібридного авторитаризму.

Тоталітарне мислення – це не лише політична патологія чи відхилення від норми, а складна система, що діє на перетині комунікації, влади, культури й мови. Його суть полягає у зведенні публічного простору до єдиного, монологічного дискурсу, який не допускає інакшості, сумніву чи полісемії. В умовах таких режимів пропаганда стає головним механізмом репродукції влади, страх — основною афективною валютою, а контроль — універсальним способом упорядкування соціального тіла.

Ніцше, аналізуючи природу влади через категорію "**волі до влади**", заклав підвалини для розуміння того, як тоталітарна система нав'язує "право на істину". Для нього **правда — це мобілізований інтерес сильного**, і в цьому сенсі тоталітаризм постає як завершена форма домінації волі одних над волею інших. Пропаганда, згідно з ніцшеанською логікою, — це інструмент **нав'язаної інтерпретації**, де метафора стає "фактом", а страх — механізмом придушення волі до інакшого бачення.[14] Актуалізація соціальної місії інтелігенції найвиразніше простежується в періоди глибоких суспільних зрушень, коли загострюється потреба в збереженні культурно-духовної спадщини та трансляції ціннісних орієнтирів між поколіннями. Однією з провідних функцій інтелектуальної еліти у такі часи є підтримання тяглості національної ідентичності в умовах змін. Трансформаційні процеси XIX століття призвели до істотного зсуву в парадигмах самосвідомості: відбувається переосмислення індивідом власного «я» та свого місця у світі. У цей період відбувається частковий відступ традиційних моральних настанов перед

натиском матеріалістичних цінностей, що набувають пріоритету у новому світоглядному полі, сформованому представниками культурної та політичної еліти.

Окрім усього, німецький філософ радикально переосмислює поняття істини, що традиційно розглядалась як головний інструмент інтелігенції у справі національно-духовної консолідації суспільства. Замість цього він викриває володіння «істиною» як приховану форму волі до влади, як інтелектуальну стратегію домінування. У цьому контексті взаємозв'язок між феноменом влади та роллю інтелігенції в суспільстві набуває нової теоретичної актуальності. У межах даного дослідження влада розглядається як вольова здатність впливати на інших — включно із трансформацією самого себе. Таким чином, інтелігент, як носій рефлексивної свідомості, здійснює розподіл світу на онтологічні опозиції — ідеальне та матеріальне, духовне та емпіричне, суб'єктне та об'єктне — з метою критичного осмислення дійсності та пізнання суб'єктивного виміру буття. У цьому контексті сама цінність постає не як фіксована істина, а як прояв волі до влади, що прагне збереження, розширення та перетворення — процес, що передбачає встановлення нових ієрархій значущого.

Усвідомлення втрати колишньої цінності виникає тоді, коли стає очевидним, що такі концепти, як «мета», «єдність» чи «істина», більше не здатні адекватно пояснити багатовимірність існування. Саме ця криза цінностей, за Ніцше, веде до трансформації морального горизонту: старі норми занепадають, втрачають легітимність, а на їхньому місці постає новий ідеал — надлюдина. Це не міфічний чи релігійний образ, а земний проект перетворення людини, яка, позбувшись залежності від трансцендентного, стає автономним творцем нових сенсів.

“Ніцше бачить в інтелігенції ту силу, яка може викликати цей перехід — від пасивного прийняття нав'язаних цінностей до активного творення нових. Девальвація моральних абсолютів тягне за собою заперечення і самого джерела цих норм — істини, яка втрачає свій статус як універсального регулятиву. Тому на зміну

«істині» приходить воля як основа нового порядку речей, орієнтованого на творення, не на відтворення.»[14]

Водночас соціальний процес творення моралі, за Ніцше, нерозривно пов'язаний із владною динамікою. Формування колективних норм відбувається не демократичним шляхом, а через дію індивідуальностей, які мають внутрішню силу встановлювати нові орієнтири — мораль «панів». Натомість «стадо», яке прагне безпеки й стабільності, схильне утверджувати мораль рівності, спрямовану на придушення індивідуальної винятковості. Саме в цій напрузі — між пасивною масою та активною меншістю — розгортається онтологія влади як духовного феномена.

Події 2014 року на Донбасі демонструють на практиці реалізацію ніцшеанського уявлення про **"волю до влади"**, де старі моральні цінності (зокрема — гуманізм, мир, право на національне самовизначення) були підмінені **новою ідеологією, заснованою на "вищих" геополітичних цілях**. Кремль апелював до історичної "істини", колективної пам'яті та "традиційних цінностей", **щоби запровадити альтернативну систему координат**, у якій агресія сприймається не як порушення міжнародного порядку, а як "звільнення", "захист" чи навіть "місія". Таким чином, **російська інформаційна політика та дії на Донбасі стали практичним втіленням того, про що попереджав Ніцше**: знецінення істини, конструювання "вищих" цілей, волюнтаризм у трактуванні моралі та врешті — формування масової свідомості, позбавленої критичності, але підвладної "новим цінностям", нав'язаним владною елітою.

“Мішель Фуко наголошував, що сучасна влада не обов'язково проявляється через пряме насильство. Натомість вона діє через знання, дисципліну та нормалізацію поведінки.” [35] На Донбасі, особливо в самопроголошених утвореннях «ДНР» та «ЛНР», чітко простежується фукоанська модель дисциплінарного суспільства: через контроль ЗМІ, освіти, культури та мови встановлюється специфічна форма «істини», в яку має вірити населення. Влада в

таких умовах не потребує постійного примусу — вона стає «невидимою» і тим самим ще більш ефективною.

У суспільстві підпорядкування індивідів владним нормам досягається не стільки за допомогою фізичного примусу, скільки через тонкі механізми впливу, які формують поведінку. Брутальне насильство, хоча й залишається радикальним засобом контролю, зазвичай сприймається як порушення особистісної свободи й легітимності влади. Що дуже сильно не відповідає “образу” агресора. Проте навіть у ситуації зовнішнього тиску індивід зберігає потенційну здатність до альтернативного вибору, тобто можливість чинити опір або діяти всупереч приписам.

У цьому контексті влада постає як здатність **формувати суб'єктивність** — досягати згоди чи покори не через страх, а через **вплив на ідентичність**. Фуко наголошує, що механізми влади не лише обмежують, а й **конституують суб'єкта**, зокрема — через впровадження норм, дискурсів та технологій себе. І все ж, індивід не є пасивним продуктом владних структур. Він здатний критично осмислити нав'язані моделі й розвинути **самоусвідомлення, яке перебуває в опозиції до панівного порядку**.

“Фуко називав **технологіями себе** — формами практик, за допомогою яких суб'єкти осмислюють і трансформують власне «Я». У цьому аспекті мислитель визнає продуктивний потенціал Просвітництва, зокрема кантівське бачення автономії, яке залишається етичною метою — **емансипації людини від зовнішнього керування та гетерономії мислення**.”[4]

Таким чином, переконання як інструмент влади постає не просто як спосіб схилити до дії без застосування насильства, а як глибша технологія **впливу на бажання, переконання й самоідентифікацію**. У цьому полягає прихована ефективність влади, що діє через злагодженість мислення, а не лише через страх покарання.

Конфлікт на Донбасі демонструє сучасні форми влади, які діють не лише через збройну агресію, а через **конструювання реальності** в головах людей. Фуко попереджав, що влада найефективніша тоді, коли її не помічають — саме так діяла російська пропаганда, проникаючи в мислення, формуючи нові ідентичності та виправдовуючи насильство як «нормальне». Таким чином, війна почалася не з автоматів, а з наративів. В умовах нашого конфлікту Росія активно використовувала цей принцип, формуючи у свідомості людей «норму» у вигляді так званого «русского мира». На цьому тлі Україна зображувалася як агресор, а російська присутність — як необхідна і легітимна.

Особливо показовим є поняття **технологій себе**, яке Фуко формулює як здатність індивіда формувати свою ідентичність через певні дискурси. В нашому випадку це проявлялось у зміні самоідентифікації частини населення: під впливом пропаганди люди починали вважати себе не українцями, а «громадянами ЛНР/ДНР» або навіть частиною Росії. Цей процес не відбувався примусово — навпаки, він базувався на **переконанні без сили**, що також є ключовим елементом фукіанської теорії влади.

Іншим важливим аспектом є **влада як виробник істини**. “Для Фуко влада не просто обмежує чи примушує — вона створює такі знання, які згодом сприймаються як об’єктивна реальність. Це були наративи про фашистську хунту в Києві, заборону російської мови, загрозу російськомовному населенню. Саме ці «істини» стали основою, на якій будувалась підтримка псевдореспублік, а згодом і військових дій.”[4]

Таким чином, російсько-українська війна на Донбасі стала прикладом **посткласичної форми влади**, яку Мішель Фуко детально описував: це не лише влада над територією, а влада над уявленнями, мисленням і самою ідентичністю. Тут війна почалася не з пострілу, а з **дискурсу**, який трансформувалася суспільну реальність і зробив насильство сприйнятним у очах частини населення.

Ніклас Луман, аналізуючи комунікацію, вказував, що вона завжди селективна: ми сприймаємо не все повідомлення, а лише те, що для нас релевантне. У цьому сенсі пропаганда на Донбасі побудована як система замкнутих інформаційних кодів: населення отримує лише ті сигнали, які підкріплюють уже існуючу парадигму — страх перед «фашистською Україною», міф про братній російський народ, сакралізацію «визвольної боротьби». Така стратегія не залишає місця для альтернативного тлумачення реальності. Він справедливо підкреслював тісний зв'язок між довірою до політичної влади та її спроможністю реалізовувати політичні рішення. На його думку, довіра виступає базовим елементом комунікації, без якого система політичного управління зазнає серйозних збоїв. У разі кризи довіри влада втрачає ефективність як символічно узагальнений інструмент координації соціальних дій, а отже — не здатна впроваджувати рішення, необхідні для функціонування суспільства.

У крайньому випадку, коли комунікативна спроможність влади вичерпується, вона змушена вдаватися до примусу, зокрема до фізичного насильства. Це, за Луманом, є ознакою того, що влада заміщує волю громадян власною активністю, не маючи змоги викликати необхідну соціальну реакцію в межах звичайної комунікації.

Німецький соціолог інтерпретує владу не як атрибут конкретної особи чи інституції, а як форму комунікації, що організовується за спеціальним кодом — тобто структурованим способом впливу. Водночас він наголошує, що політична влада як система відзначається рефлексивністю, чітко визначеними межами та ієрархічною диференціацією з усталеним розподілом ролей.

Його унікальний підхід набуває особливої значущості в інформаційну епоху, де комунікація сама по собі стає основним ресурсом впливу та трансформації соціальної реальності. Індивід у цьому підході не розглядається як основний суб'єкт влади — навпаки, самотійною дієвою одиницею стає лише комунікація. Саме в

мережі таких комунікацій відбувається продукування дій, що забезпечують саморегуляцію соціальних систем.

Таким чином, влада в його інтерпретації постає як символічно генералізований засіб комунікації, що функціонує в межах загальної системної парадигми — на стику гуманітарних та природничих підходів. Центральним чинником залишаються довіра і спроможність системи зберігати її, інакше відбувається дестабілізація самої можливості керування й впровадження рішень.

Донбас після 2014 року демонструє глибоку кризу довіри — як між громадянами й державою, так і між різними інформаційними системами. Її руйнування веде до того, що влада перестає функціонувати як засіб координації дій, і змушена вдаватися до **примусу** — зокрема до фізичного насильства або радикальної пропаганди.

У зоні конфлікту це проявилось у вигляді:

- **інформаційної війни:** де замість відкритої політичної комунікації застосовувалися маніпулятивні техніки та симуляції реальності;
- **втрати легітимності центральної влади серед частини населення,** що не сприймало її повідомлення як релевантні;
- **заміщення комунікації примусом,** коли в умовах конфлікту діалог фактично припинився, а на перший план вийшла зброя.

У світлі луманівської системної теорії можна сказати, що **влада в регіоні втратила здатність до самовідтворення через комунікацію**, що є ознакою кризи не лише політичної системи, але й самого суспільного порядку.

Таким чином, війна на Донбасі — це не лише територіальний конфлікт, а й битва за структуру мислення. Її основна арена — не лише фізичний простір, а простір свідомості. Перемога в такій війні вимагає не лише військової чи політичної стратегії, а й розуміння глибинних механізмів влади, маніпуляції та ідентичності. Російська пропаганда у цьому конфлікті стала не просто засобом інформування чи дезінформації, а інструментом глибокої трансформації суб'єктивного світу частини

населення. Страх, фальсифікація реальності, символічне відтворення «вищої мети» — все це свідчить про дію гібридного авторитаризму, де насильство маскується під легітимність, а переконання — під добровільний вибір. У цій ситуації критичне мислення, роль інтелігенції та здатність індивіда до саморефлексії набувають вирішального значення.

2.5 Маніпуляція як деградація публічної сфери та комунікативної дії

Філософія Юргена Габермаса пропонує унікальний підхід до аналізу соціальних процесів через призму комунікативної дії. У центрі його теорії — ідея, що раціональний діалог і щире прагнення до порозуміння між автономними суб'єктами є основою функціонування демократичного суспільства. У межах такої моделі публічна сфера постає як простір, де можлива відкритість, аргументованість і взаємна повага — ключові умови для формування консенсусу.

Однак саме ця сфера, за Габермасом, є найбільш вразливою до маніпулятивних впливів, які спотворюють комунікацію та підмінюють взаєморозуміння технологіями нав'язування. Маніпуляція постає як форма деградації комунікативної дії: замість діалогу ми отримуємо монологічну пропаганду; замість критичного обговорення — трансляцію заздалегідь підготовлених меседжів; замість консенсусу — примус до згоди, зведений до механізмів впливу й контролю.

Приклад війни на Донбасі яскраво ілюструє цю трансформацію. Умови інформаційної війни призвели до зникнення автентичної публічної сфери: простір для відкритої дискусії було витіснено агресивною пропагандою, фейками, інформаційною ізоляцією та поляризацією суспільства. У цьому контексті

маніпуляція — це не просто риторичний прийом, а структурний збій соціальної комунікації, що веде до втрати здатності до автономного судження.

Габермас підкреслює, що лише через відновлення раціональної дискусії, публічної рефлексії та етичної відповідальності можливе повернення до повноцінної комунікативної дії. В той час в умовах, коли війна стала не лише військовим, а й інформаційним конфліктом, реалізація цього ідеалу видається надзвичайно складною. “Таким чином, маніпуляція втрачає свій поверхневий характер і постає як глибока деградація публічного мислення — процес, у якому людина поступово втрачає право на голос, критичність та участь у спільному прийнятті рішень.”[41]

“Німецький філософ виокремлює два базові рівні соціальної реальності — «систему» та «життєвий світ». Система охоплює інституційні структури, що діють за принципами інструментальної раціональності — такі як влада, економіка, адміністративний апарат. Життєвий світ, натомість, — це сфера повсякденного людського спілкування, у якій вибудовуються значення, моральні орієнтири та особистісна ідентичність.”[42]

Коли відбувається маніпуляція, система починає домінувати над життєвим світом, замінюючи автентичне порозуміння готовими схемами поведінки. Події на Донбасі нам виразно це демонструють: державні та медіа-структури — зокрема російські — цілеспрямовано нав’язували зовнішні ідеологічні наративи, витісняючи живу комунікацію та голоси місцевих мешканців. Також, він проводить чітке розмежування між двома типами раціональностями: комунікативна раціональність, яка базується на довірі, яка прагне до порозуміння у діалозі, та безпосередньо інструментальна раціональність, яка зосереджена на досягненні результату будь-якими способами. І ось, що ми можемо спостерігати у нашому прикладі, маніпуляцію, яка порушує принципи комунікативної раціональності, використовуючи її зовнішню форму — мову, медіа, публічну

дискусію — для просування власних інтересів, що підривають саму можливість справжнього, рівноправного діалогу.

Габермас говорить про «**зруйновану автономію**» суб'єкта: той, хто постійно стикається з фальшивими наративами, втрачає здатність до формування власного судження. Це породжує **апатію, конформізм, відчуження** — класичні риси деградації демократичної культури.[21]

Мій приклад проявляє в **деформації локальної ідентичності**: частина населення втратила здатність бачити себе як суб'єкт української політичної нації саме через тривалу інформаційну окупацію. Він не ідеалізує публічну сферу — він підкреслює її історичну крихкість. У добу цифрових технологій вона стає простором боротьби: медіа більше не лише транслюють інформацію, а конструюють реальність. За відсутності критичної публіки, маніпуляція стає нормальною формою комунікації, а відсутність публічної рефлексії — умовою її стабільності.

Отже, війни на Донбасі виявляє, як маніпуляція може стати не просто засобом впливу, а формою соціального захоплення, коли система підпорядковує собі життєвий світ, а інформаційне середовище перетворюється на простір ідеологічного примусу. У результаті — деградація автономного суб'єкта, розмивання критичного мислення та відчуження від демократичного процесу. Те, що ми називаємо «інформаційною війною», за суттю є війною проти комунікації як такої. У цьому сенсі теорія Габермаса — це не лише критика, а й заклик: до відновлення умов справжнього діалогу, до етичної відповідальності, до створення публічного простору, в якому можливе порозуміння між вільними й рівноправними учасниками. Це — необхідна передумова для збереження демократичної культури в часи, коли саме слово, істина та раціональність стали полем битви.

РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ВЛАДНИХ МАНІПУЛЯЦІЙ У КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА ДОНБАСІ

3.1 Тиша під дулами: як створюється інформаційна війна

Інформаційна агресія Росії проти України, зокрема в контексті подій на Донбасі з 2014 року, є прикладом того, як **влада трансформувалась у нову форму** — не прямого примусу, а когнітивного впливу, контролю над сприйняттям, мисленням та ідентичністю. Такий тип влади можна інтерпретувати через філософські концепти **паноптикуму Бентама** та **дисциплінарної влади Фуко**. Джеремі Бентам запропонував модель ідеальної в'язниці — паноптикум, де один спостерігач може непомітно бачити всіх в'язнів, а ті, не знаючи, чи за ними стежать у цей момент, змушені *самоконтролюватися*. У філософському сенсі, особливо в інтерпретації Фуко, паноптикум — це метафора сучасної дисциплінарної влади, що діє не через прямий примус, а через постійний нагляд і внутрішнє самопригнічення суб'єкта.

Якщо розглядати статтю “Донбас як об'єкт деукраїнізації з боку adeptів “Русского мира””. Зустрічається наступна цитата автора “Ідеологічне забезпечення російської агресії на Донбасі з самого її початку включало в себе багато напрямків. Це й створення єдиної системи управління інформаційним простором, використання сучасних можливостей телебачення, радіо, друкованих ЗМІ, інтернет-ресурсів для просування кремлівської політичної риторики, візуальна пропаганда, монументальна політика, русифікація суспільного життя, розповсюдження концепту «особливої донбаської ідентичності», маніпулювання з дискурсом історії регіону та ін.”[33] У фукіанському ключі — **влада вже не діє зверху вниз** (як класичне примушення), а діє **через знання, дискурс і звичку**. Людина “добровільно” приймає нав'язане як своє власне. Пропаганда діє саме так: вона не змушує — вона переконує, створює *ілюзію автономії*.

Інформаційна війна Росії реалізує **паноптичну владу нового типу**. Це влада не над тілами — а над **мисленням, мовою та уявленнями про світ**. На прикладі Донбасу це проявляється у таких стратегіях:

1. **Фабрикація новин і фейків**. Поширення наративу про "геноцид російськомовного населення", "нацистську хунту", "захист православ'я" створює **альтернативну реальність**, у якій жителі Донбасу вважають Росію визволителькою, а Україну — агресором. Тут дія не в прямому насильстві, а в **нав'язаній інтерпретації подій**, що формує поведінку та емоції.[18]

2. **Ретрансляція ідеї "громадянської війни"**. Російська пропаганда наполягає, що конфлікт — внутрішній український, щоб **зняти із себе відповідальність**. Це змінює не факти, а **рамки мислення**, в які ці факти вбудовуються.[18]

3. **Цифровий контроль через боти і соцмережі**. Створення масової присутності "думок народу" через фейкові акаунти формує **ілюзію консенсусу**, яка примушує реальних користувачів адаптуватися до "більшості".[18]

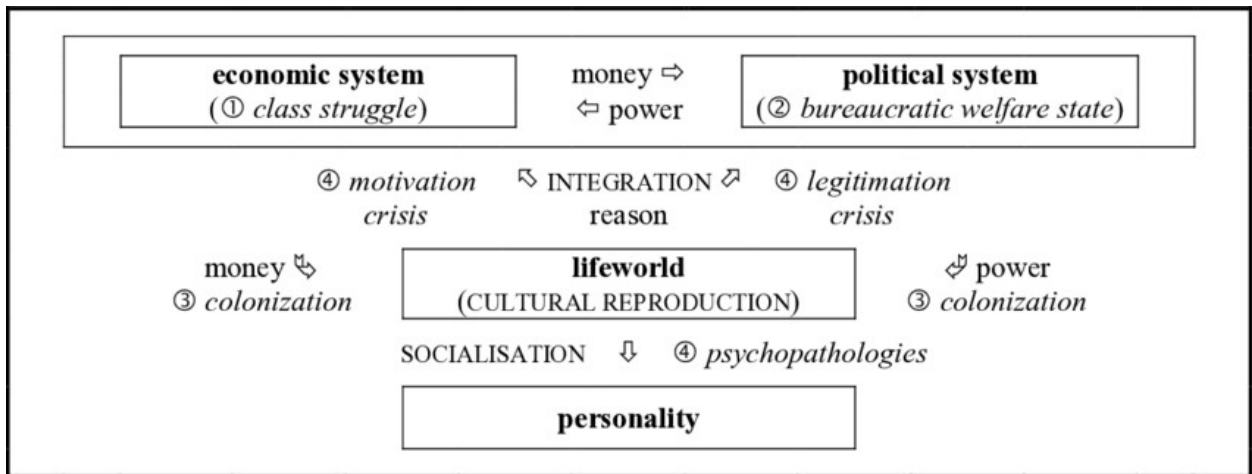
4. **Псевдодокументалістика** — емоційні, постановочні відео з дітьми, жертвами, "українськими карателями", які мають не пояснити, а **зманіпулювати співчуттям** і спровокувати відразу до української сторони.[18]

На думку Фуко, "сучасна влада — це не лише сила, а **вміння продукувати істину**, тобто встановлювати, **що є правдою, а що — брехнею**. У цьому сенсі Росія діє не як агресор у класичному значенні, а як **архітектор правди**, що конструює картину світу відповідно до власних інтересів. Це вже не просто політика — це **онтологія пропаганди**"[35]

Ці стратегії створюють **інформаційне середовище**, у якому кожна людина, незалежно від того, сприймає вона пропаганду чи ні, **перебуває під наглядом** — у вигляді цифрового впливу, публічного дискурсу, соцмережевої атмосфери. Сучасна влада **не вимагає лояльності напряду** — вона формує **такі умови, в яких опір стає неможливим або безсенсовним**.

Жителі Донбасу, які споживають лише контрольовані канали (наприклад, "Россия 24", "НТВ"), живуть у просторі, де будь-який альтернативний погляд не просто відкидається — він **не має сенсу в нав'язаній логіці реальності**.

На Донбасі колонізація життєвого світу (таблиця 1 схема може бути корисною для візуалізації теоретичних концепцій Габермаса та розуміння впливу системних структур на життєвий світ, демонструє, як системи влади та економіки, використовуючи інструментальну раціональність, проникають у повсякденне життя, витісняючи автентичні комунікативні практики.[33, с 78]) стала **зброєю інформаційної війни**. Замість того щоб почути **місцевий голос громад**, у регіон було імпортовано російські наративи — про «громадянську війну», «утиски російськомовних», «історичну спільність» з РФ. У Габермаса *життєвий світ* — це сукупність культурних норм, традицій, спільної мови, форм комунікації, за допомогою яких люди розуміють одне одного, відчувають належність до спільноти, відтворюють свою ідентичність. Тут панує **комунікативна раціональність** — діалог, аргументація, згода на основі переконання, а не примусу. Усередині окупованого інформаційного простору зникає публічна дискусія. Натомість діють **механізми трансляції** — односторонньої комунікації без зворотного зв'язку. Така псевдокомунікація — типова ознака **колонізованого простору**. Таким чином, колонізація призводить до **розриву між владою і суспільством**: люди вже не мають внутрішнього зв'язку з державою, бо їхня картина світу сформована інструментальною логікою зовнішнього гравця. Механізм колонізації життєвого світу — це не просто інформаційна маніпуляція. Це **структурне втручання у сферу міжособистісного порозуміння**, у саму тканину повсякденного життя. Він порушує не лише політичну автономію, а й **онтологічну** — бо зазіхає на спосіб, у який людина розуміє себе, інших і світ.[61,33, с 78]

Таблиця 1

ця 1

“Цей процес несе небезпеку **етичної деградації суспільства**: коли немає діалогу, немає можливості брати відповідальність. А без відповідальності — немає демократії.”[33]

Основні стратегії цієї маніпуляції полягали у створенні альтернативної реальності, яка спотворює події, руйнує здатність громад до критичного осмислення ситуації та підмінює місцеву ідентичність нав’язаними конструктами. [65,34] **Штучне створення образу "визволителя"** стало одним із ключових інструментів впливу. Через підконтрольні медіа та риторику офіційних спікерів Росія нав’язувала ідею, що її військова присутність на Донбасі — це акт порятунку, а не агресії. Формувався емоційно забарвлений наратив, згідно з яким Росія рятує "своїх" людей від "київських карателів", що нібито влаштували геноцид російськомовного населення. Цей образ, попри повну відсутність фактичних доказів, набув великої популярності серед частини населення регіону, що свідчить про ефективність емоційного тиску в умовах інформаційної ізоляції.

Іншим важливим елементом пропагандистського тиску стало **формування наративу про "громадянську війну"**, що заперечує пряме втручання Росії у конфлікт. Така риторика дозволяє не лише уникнути міжнародної відповідальності, а й дискредитувати українську державність. В умах громадян Донбасу це створює

спотворену картину, де Україна представлена агресором, а Росія — захисником. Цей дискурс ефективно витісняє місцевий досвід, руйнує автентичну політичну суб'єктність громад, знецінює власний голос людей і нав'язує зовнішні визначення "правильного" та "ворожого".

Не менш важливою є практика **міфологізації війни**. Через серіали, псевдодокументальні фільми, публічні події та освітні матеріали населення Донбасу залучалося до символічного простору, де реальні страждання, руйнування, смерті були замінені на героїчні образи "ополченців", боротьби за "Новоросію" та "русский мир". Війна втрачає свою трагедійність — натомість з'являється спрощена схема: добро (свої) — зло (чужі). Це є яскравим прикладом *підміни морального змісту політичним міфом*.

Нарешті, особливо руйнівним є **заміщення фактів емоційним впливом**. Замість аналітики — шок, замість доказів — істеричні заяви. Такі фейки, як вигадана історія про "розіп'ятого хлопчика" в Слов'янську, цілеспрямовано створювали образ крайньої жорстокості української армії. Їх мета — не переконати розум, а викликати емоційний шок, що паралізує критичне мислення. "У термінах Габермаса, ми бачимо **знищення умов для комунікативної дії**: більше не існує простору, де різні сторони можуть висловити аргументи, поставити під сумнів, перевірити факти. Замість цього маємо інформаційний тоталітаризм — одностороннє нав'язування смислів з боку інструменталізованої влади." [21]

Приклади впливу на населення ОРДЛО свідчать про глибокий процес **колонізації життєвого світу**, в результаті якого спільноти втрачають здатність до автономної рефлексії, а отже — і до політичної участі. У цьому процесі маніпуляція — не просто риторичний інструмент, а *структурний чинник руйнування комунікативного суспільства*. Він перетворює громадян на об'єкти технологій впливу, позбавляючи їх голосу, критичного мислення та автентичної ідентичності.

Отже, інформаційний простір окупованих територій перетворився на паноптичну конструкцію, де навіть відсутність фізичного контролю компенсується

постійним символічним наглядом і структурованим інформаційним тиском. Люди в таких умовах не лише перестають чути альтернативні думки — вони більше не мають внутрішніх інструментів для того, щоб ці думки зрозуміти й осмислити. Вони не просто дезорієнтовані — вони сконструйовані заново у координатах чужої правди. У цьому сенсі пропаганда виступає як інструмент створення нової онтології — реальності, в якій істина не визначається доказами, а нав'язується авторитетом. Наслідком стає ерозія комунікативної раціональності, заміна діалогу на трансляцію, підміна автономії — покорою, а політичної участі — пасивною лояльністю.

Таким чином, випадок Донбасу демонструє, як інформаційна війна здатна руйнувати не лише державні інститути, а й саме підґрунтя громадянського суспільства: комунікацію, довіру, спільну ідентичність. У результаті — формується соціальна пустка, в якій замість активних громадян залишаються медіально сконструйовані об'єкти впливу. І саме в цьому полягає найбільша небезпека: не лише в тимчасовій втраті території, а в глибокій трансформації свідомості її мешканців.

3.2 Відповідь на інформаційну агресію: реакція української та міжнародної спільноти

Від початку російської агресії проти України у 2014 році інформаційна війна стала невід'ємною складовою конфлікту. Росія активно використовувала пропаганду, дезінформацію, фейки та маніпуляції як інструменти впливу на населення окупованих територій Донбасу, українське суспільство загалом і міжнародну аудиторію. Основною метою було спотворити реальність, сформувати ворожі уявлення про українську державу, підірвати єдність суспільства та виправдати

власну агресію. У відповідь на це Україна та міжнародна спільнота змушені були виробити комплексну стратегію інформаційного спротиву.

Українська держава поступово почала формувати систему стратегічних комунікацій. Створення у 2021 році Центру стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки стало важливим кроком до послідовної боротьби з дезінформацією. Цей орган займається не лише спростуванням фейків, але й формуванням контрнарративів, що ґрунтуються на фактах і цінностях відкритого суспільства. Паралельно держава вдалася до блокування російських інформаційних ресурсів, які слугували каналами поширення деструктивного контенту. Зокрема, у 2017 році було заблоковано російські соцмережі "ВКонтакте" та "Однокласники", а також низку новинних сайтів, які брали участь у формуванні антиукраїнських наративів.

Окремим напрямком стала медіаосвітня робота серед населення. У партнерстві з міжнародними організаціями, такими як IREX, USAID, Internews, в Україні розпочалися програми з медіаграмотності, які навчають громадян перевіряти інформацію, критично мислити, розпізнавати фейки та пропаганду. Завдяки цьому формується інформаційна стійкість суспільства, яка є ключовим чинником у протидії маніпулятивним впливам.[58]

На міжнародному рівні інформаційна агресія РФ також отримала належну оцінку. Організації на кшталт ООН, ОБСЄ та Human Rights Watch у своїх звітах неодноразово фіксували приклади дезінформаційних кампаній, порушення свободи слова та маніпуляцій на окупованих територіях. У відповідь Європейський Союз, США, Велика Британія та інші країни запровадили санкції проти російських державних ЗМІ, таких як RT (Russia Today), Sputnik та інших. Багатьом з них було заборонено мовлення або обмежено доступ до інформаційних платформ.

Водночас міжнародні донори активно підтримують українські незалежні ЗМІ та проекти фактчекінгу. Наприклад, організації «StopFake», «Detector Media», «Texty.org.ua» не лише розвінчують фейки, але й створюють власні інформаційні

платформи, які доносять об'єктивну інформацію до аудиторій в Україні та за кордоном. Таким чином, протидія дезінформації виходить за межі державної політики і стає справою широкого громадянського руху.

Інформаційна війна стала викликом, що вимагає глибокої трансформації як інформаційної політики держави, так і культури споживання інформації в суспільстві. Це також сприяє перегляду традиційних підходів до медіааналітики, адже просте спростування фейків вже недостатнє — необхідно створювати власні ціннісні, етично обґрунтовані наративи.

Таким чином, відповідь на інформаційну агресію Росії стала багаторівневою: від технічних рішень до зміни культурного та громадянського підходу до комунікації. Вона показала, що демократична держава, попри асиметричність ресурсів, може ефективно захищати інформаційний суверенітет, якщо діє з урахуванням цінностей відкритості, правди та гідності. Український досвід у цій сфері може стати взірцем для інших країн, які зіштовхуються з подібними викликами в умовах гібридної війни.

Доповнюючи попередній текст, важливо акцентувати, що відповідь на інформаційну агресію охоплює не лише оборону, а й активну побудову альтернативної реальності — такої, що ґрунтується на правді, етичних цінностях і діалозі. Цей процес має глибокі філософські виміри, адже йдеться про захист самого поняття істини в публічному просторі.

У контексті Юргена Габермаса, можна сказати, що йдеться про боротьбу за збереження публічної сфери як простору раціональної комунікації. Російська інформаційна агресія намагається зруйнувати цю сферу шляхом її "колонізації" — нав'язування зовнішніх, маніпулятивних дискурсів, які підмінюють автентичні голоси громадян штучно сконструйованими образами. У цьому сенсі боротьба за інформаційну незалежність — це водночас і боротьба за збереження життєвого світу в термінах Габермаса: сфери повсякденного розуміння, смислів, культурної спадкоємності та соціальної згуртованості.

Українська реакція на цю агресію також включає формування нової гуманітарної політики, що має на меті підтримку місцевих культурних ініціатив, розвиток україномовного контенту, підтримку локальних медіа на деокупованих територіях. Важливу роль відіграє збереження історичної пам'яті, протидія російській історичній міфології та популяризація правдивих свідчень очевидців подій, зокрема через такі проєкти як "Майдан. Свідчення", "Жива бібліотека", "Усна історія Донбасу".

Крім того, Україна активно співпрацює з міжнародними платформами, такими як EUvsDisinfo — проєктом Європейської служби зовнішніх дій, який займається моніторингом та аналізом дезінформаційних кампаній Росії. Спільні дослідження, обмін досвідом, навчальні програми для журналістів та державних службовців — усе це стало елементами сучасної інформаційної дипломатії, спрямованої на зміцнення правди як базової цінності демократичного світу.

На особливу увагу заслуговує протидія російській пропаганді у соціальних мережах, яка ведеться як українськими ініціативами (наприклад, StopFake, VoxCheck), так і західними технологічними компаніями. “Після 2022 року посилюється блокування фейкових акаунтів, бот-мереж і каналів поширення дезінформації. Водночас алгоритми самих платформ залишаються предметом дискусії — з огляду на те, що часто саме вони сприяють віральному поширенню маніпуляцій через емоційний контент.”[69]

Таким чином, інформаційна війна стала не лише викликом до оборони, а й імпульсом до оновлення українського суспільства. Вона змусила переосмислити роль знання, правди і відповідальності у публічному просторі. “Реакція України і світової спільноти демонструє, що свобода — це не лише територія, а й мова, історія, інтерпретація — і що кожен факт, кожне слово в умовах гібридної війни стає актом опору або співучасті.”[43]

Отже, з 2014 року інформаційна війна стала одним із головних інструментів агресії Росії проти України, спрямованим на дестабілізацію, послаблення національної єдності та виправдання окупаційних дій. У відповідь Україна виробила комплексну систему захисту, що поєднує державні ініціативи, громадський спротив і міжнародну підтримку. Серед ключових заходів — боротьба з фейками, розвиток критичного мислення, підтримка незалежних медіа, просування україномовного контенту та створення контрнарративів, заснованих на правді та цінностях демократії. Ця протидія має не лише практичний, а й глибокий філософський зміст — захист права на істину та збереження відкритого публічного простору. Український досвід доводить, що навіть у нерівних умовах можна ефективно боротися за інформаційний суверенітет, якщо опиратися на цінності свободи, відповідальності та суспільної єдності.

ВИСНОВКИ

У межах цієї дипломної роботи було здійснено комплексне дослідження маніпуляції як інструменту влади та засобу інформаційного впливу в контексті російсько-українського конфлікту на Донбасі. Робота поєднала філософський, соціокомунікативний, політичний та медійний аналіз, акцентуючи увагу на процесах викривлення публічної сфери, колонізації «життєвого світу» та руйнування комунікативної дії.

Теоретичне підґрунтя дослідження було побудовано на філософських концепціях Юргена Габермаса, Мішеля Фуко, Нікласа Лумана та Джеремі Бентама. Зокрема, опора на теорію комунікативної дії Габермаса дозволила зрозуміти, як маніпуляція підміняє раціональний діалог інструментальною раціональністю та як «система» (влада, медіа, адміністративні структури) колонізує «життєвий світ» — тобто витісняє автентичні голоси громад та спільнот зовнішніми наративами.

Водночас, крізь призму Лумана було проаналізовано, як функціональні підсистеми (політика, ЗМІ, військова сфера) створюють замкнуті комунікаційні ланцюги, що здатні самовідтворювати фейкову реальність. У цьому контексті, концепт «паноптикуму» Бентама, розвинений Фуко, виявився продуктивним для осмислення тотального медійного нагляду, контролю за мисленням і формування суспільного уявлення про ворога, героя чи «визволителя».

Розділ емпіричного аналізу показав, як саме працює механізм інформаційної війни: через емоційні тригери, фабрикацію змісту, ретрансляцію меседжів про «громадянську війну», «утиски російськомовних», створення псевдодокументальних відео та масоване застосування соціальних мереж і бот-мереж. Контент-аналіз проросійських медіаматеріалів виявив структуру повідомлень, їхні риторичні фігури та психологічний вплив, що дозволило класифікувати основні форми маніпулятивної дії.

Особливу увагу було приділено методології дослідження — зокрема, застосуванню моделювання, якісного аналізу, а також методам верифікації

інформації. Верифікація була розглянута як етична та епістемологічна практика протидії маніпуляціям. У цьому контексті, критичне мислення, фактчекінг та робота з джерелами виступають не лише технічними засобами, а й формою громадянської відповідальності за збереження публічної правди.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що маніпуляція в сучасному світі — це не просто мовна стратегія чи техніка впливу, а багаторівнева система влади, що діє через інформаційне конструювання реальності. Особливо в умовах гібридної війни на Донбасі, де реальний конфлікт супроводжується війною інтерпретацій, — інформаційна агресія набуває онтологічного виміру: вона змінює сам спосіб буття людини в світі, її уявлення про себе, інших і майбутнє.

З огляду на це, відновлення автентичної публічної сфери, заснованої на раціональному діалозі, повазі до істини та етичній відповідальності, є ключовим викликом як для України, так і для глобального демократичного порядку. Ця робота робить внесок у розуміння цього виклику, пропонуючи не лише аналіз загроз, але й інструменти їх розпізнавання та подолання.

Вивчені стратегії маніпуляції, зокрема їх реалізація у медіа-просторі тимчасово окупованих територій Донбасу, дозволяють краще зрозуміти, як інформаційна війна перетворюється на інструмент м'якої сили, що здатен тривалий час впливати на суспільну свідомість без прямого насильства. Маніпулятивні практики створюють альтернативну реальність, у якій населенню нав'язується образ «визволителя» в обличчі держави-агресора, а будь-які спроби критичного осмислення замінюються емоційними образами, страхами або міфами.

У цьому процесі важливою є не лише передача змісту, а й способи комунікації: від цілеспрямованої зміни інформаційного ландшафту до створення інформаційної ізоляції, коли альтернативні джерела фактично блокуються. Це призводить до глибшої «колонізації життєвого світу», коли громадяни вже не просто дезорієнтовані, а повністю змінюють ідентичність у межах нав'язаних дискурсів.

Застосовані методологічні підходи, включаючи моделювання, контент-аналіз і верифікацію інформації, дали змогу структурувати емпіричне поле дослідження і простежити, як саме інформаційний вплив стає політичним інструментом. У поєднанні з філософськими концепціями Бентама, Лумана, Фуко і Габермаса, ці методи дозволили поглиблено осмислити зв'язок між владою, комунікацією та свідомістю.

З практичного погляду, результати дослідження мають значення для розробки стратегій медіаграмотності, а також для політики інформаційної безпеки. Підвищення стійкості громад до інформаційної агресії можливе лише через формування критичної свідомості, прозорість комунікації у публічному просторі та посилення ролі незалежних медіа.

Отже, ця дипломна робота демонструє, що філософський аналіз є не лише теоретично релевантним, а й практично необхідним для розуміння сучасних форм влади, що здійснюються через інформаційні технології. Усвідомлення цього факту дозволяє перейти від пасивного споживання наративів до активної участі у їх критиці, деконструкції й трансформації — що є сутністю демократичного громадянства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арсентьєва Г. О. Ніцшеанська концепція волі до влади як влада над собою, як свобода самовираження / Г. О. Арсентьєва // *Гілея: науковий вісник*. – 2015. – Вип. 94. – С. 30–33.
2. Башук А. І. Влада як засіб соціальної комунікації у системній теорії Н. Лумана / А. І. Башук // *Гілея: науковий вісник*. – 2017. – Вип. 118. – С. 104–108.
3. Варушичева Т. В. Ф. Ніцше про волю до влади: сучасні конотації : кваліфікаційна робота (ступінь бакалавра) / Т. В. Варушичева ; наук. кер. В. П. Козловський ; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія», Ф-т гуманітарних наук, каф. філософії та релігієзнавства. – Київ, 2023
4. Вергун О. Влада та дискурс у соціальній та політичній теорії: дослідницька програма М.Фуко
5. Глущенко Є. О. *Феномен маніпуляції свідомістю в сучасному соціумі : курсова робота* / Є. О. Глущенко ; наук. кер. Р. В. Мартич ; Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, факультет суспільно-гуманітарних наук, кафедра філософії та релігієзнавства. — Київ, 2024.
6. Гулай В. В. Латентні політичні механізми формування та функціонування терористичних утворень "Донецька народна республіка" та "Луганська народна республіка" в умовах системної кризи державної організації України / В. В. Гулай // *Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Історія. Політологія*. - 2015. - Вип. 12. - С. 173-182. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmdu_ip_2015_12_23.
7. Дробот Р. Методологічні принципи "аналітики влади" М. Фуко / Р. Дробот // *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. - 2011. - Вип. 1. - С. 252-258. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlu_fps_2011_1_29.

8. Іваненко С. Спеціальна пропаганда Росії на окупованих територіях Сходу України (2014–2018 рр.) / С. Іваненко // *Воєнна історія*. – 2019. – № 2. – С. 45–58.
9. **Климчук, О.** (2021). "Інформаційна війна як чинник гібридної агресії Російської Федерації проти України." *Гілея: науковий вісник*, 162(3), 56–60.
10. Луман Ніклас Реальність мас-медіа. / За ред. Іванова В. та Мінакова М. – К.: ЦВП, 2010 – 158 с
11. М. А. Казаков // Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Філософія. Психологія. Педагогіка. - 2013. - № 3. - С. 10-18. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKPI_fpp_2013_3_4
12. **Мінінформполітики України.** (2019). *Доктрина інформаційної безпеки України.*
13. **Поплавський О. О., Щєпова Д. Р.** Донбас як об'єкт деукраїнізації з боку адептів «русского мира» // *Науковий вісник Дніпровського державного аграрно-економічного університету*. – 2020. – № 1(59). – С. 152–160. – Дніпровський державний аграрно-економічний університет. – ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3466-3529>.
14. Соціальна роль інтелігенції у контексті концепції «волі до влади» Фрідріха Ніцше / «Мандрівець». – Тернопіль, 2015. – № 2 (116). – Березень – квітень. – С. 40–44.
15. Телешун Я. С. Клієнтелізм як складова функціонування фінансово-політичних груп / Я. С. Телешун // *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Політологія*. – 2008. – Вип. 80. – С. 12–16.
16. Федорченко П. Класична соціологія та сучасна соціальна теорія // *Філософська і соціологічна думка*. -1995.-№1-2. - С.68-87.

17. **Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки.** (2022). *Механізми інформаційного впливу Росії в Україні*. Київ: Міністерство культури та інформаційної політики України.
18. **Alberts, D. S.** (2002). *Information Age Transformation: Getting to a 21st Century Military*. CCRP Publications.
19. **Arendt, H.** (1970). *On Violence*. New York: Harcourt, Brace & World.
20. **Barber, B. R.** (1996). *Jihad vs. McWorld: How Globalism and Tribalism Are Reshaping the World*. New York: Ballantine Books.
21. Baudrillard J. *Simulacra and Simulation* / Trans. by S. F. Glaser. – Ann Arbor : University of Michigan Press, 1994. – 164 p.
22. **Bentham, J.** (1995). *The Panopticon Writings*. Ed. M. Božovič. London: Verso.
23. **Białoskórski, R.** (2023). *The Theoretical Concept of Information Warfare: A General Outline*. Humanities and Social Sciences, 30(4), 39.
24. **Białoskórski, R.** (2023). *The Theoretical Concept of Information Warfare: A General Outline*. Humanities and Social Sciences, 30(4), 39.
25. **Bliss, N., et al.** (2020). *An Agenda for Disinformation Research*. arXiv:2012.08572.
26. **Castells, M.** (2009). *Communication Power*. Oxford: Oxford University Press.
27. **Chifu, I., & Simons, G.** (2023). *Informational Warfare: A Theoretical Approach*. I n *Rethinking Warfare in the 21st Century*. Cambridge University Press.
28. **Couldry, N. & Hepp, A.** (2017). *The Mediated Construction of Reality*. Cambridge: Polity Press.
29. **Crawford, M.** (1996). *Information Warfare*. Air University.
30. **Cull, N. J.** (2009). *Public Diplomacy: Lessons from the Past*. Los Angeles: Figueroa Press.
31. **Data & Society.** (2017). *Media Manipulation and Disinformation Online*.
32. **Ellul, J.** (1965). *Propaganda: The Formation of Men's Attitudes*. New York: Vintage Books.

- 33.**Etzrodt C.** Value choices and social change in the theories of Max Weber and Jürgen Habermas // *International Journal of Politics, Culture, and Society*. – 2008. – Vol. 19, No. 3–4. – P. 161–177. – Akita International University (Japan).
- 34.Foucault M. Afterword: The Subject and Power II Michel Foucault. *Beyond Structuralism and Hermeneutics*, by Hubert L. Dreyfus and Paul Rabinov. - New York: The Harvester Press, 1982. - P. 210-211.
- 35.**Foucault M.** *Discipline and Punish: The Birth of the Prison* / Trans. from French by Alan Sheridan. – New York: Pantheon Books, 1977.
- 36.**Foucault M.** *Governmentality* / Trans. by Rosi Braidotti and revised by Colin Gordon // In: Burchell G., Gordon C., Miller P. (eds.). *The Foucault Effect: Studies in Governmentality*. – Chicago: University of Chicago Press, 1991. – P. 87–104.
- 37.Foucault M. *The History of Sexuality*. Vol. 3. *The Care of The Self*. - New York: Vintage Books, 1988.- P. 60-62.
38. Foucault, M. (1980). *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972–1977*. Ed. by Colin Gordon. New York: Pantheon Books.
- 39.**Foucault, M.** (1991). *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. London: Penguin.
- 40.**Geissler, D., et al.** (2022). *Russian Propaganda on Social Media during the 2022 Invasion of Ukraine*. arXiv:2211.04154.
- 41.**Habermas, J.** (1984). *The Theory of Communicative Action*. Vol. 1: *Reason and the Rationalization of Society*. Boston: Beacon Press.
- 42.**Habermas, J.** (1989). *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. Cambridge, MA: MIT Press
- 43.**Institute for the Study of War.** (2015). *Putin's Information Warfare in Ukraine: Soviet Origins of Russia's Hybrid Warfare*.
- 44.**Kasprzyk, R. K.** (2020). *An Overview of Information Warfare Models*. Proceedings of the 35th International Business Information Management Association (IBIMA), 18602–18609.

45. **Kozachenko, I.** (2019). "Hybrid Warfare and Identity: The Case of Eastern Ukraine." *Journal of Soviet and Post-Soviet Politics and Society*, 5(2), 123–150.
46. **Le Monde.** (2024). *Ukrainian Authorities Are Worried About Online Disinformation.*
47. **Libicki, M. C.** (1995). *What is Information Warfare?* National Defense University Press.
48. **Luhmann, N.** (1979). *Trust and Power: Two Works by Niklas Luhmann.* Chichester: Wiley
49. **Luhmann, N.** (2000). *The Reality of the Mass Media.* Stanford, CA: Stanford University Press.
50. **Luhmann, Niklas.** *Power.* – Cambridge: Polity Press, 1982. – 250 p. (Original title: *Macht*, 1975)
51. **Lukes, S.** (2005). *Power: A Radical View.* 2nd ed. London: Palgrave Macmillan.
52. **Media Manipulation Casebook.** (n.d.). *Case Studies.*
53. **Media Manipulation Casebook.** (n.d.). *Methods.*
54. **Morabito, D.** (2021). *Towards a Comprehensive Theory of Information Warfare (Part 2/4).* OTH Journal.
55. **Mouffe, C.** (2000). *The Democratic Paradox.* London: Verso.
56. **National Research Council.** (1998). *Information Warfare: A Structural Perspective.* In *Modeling Human and Organizational Behavior: Application to Military Simulations.* The National Academies Press.
57. **Oxford Internet Institute.** (2021). *Social Media Manipulation by Political Actors: An Industrial Scale Problem.*
58. **Pierri, F., et al.** (2022). *Propaganda and Misinformation on Facebook and Twitter during the Russian Invasion of Ukraine.* arXiv:2212.00419.
59. **Pomerantsev, P.** (2014). *Nothing is True and Everything is Possible: The Surreal Heart of the New Russia.* New York: PublicAffairs.

- 60.**Rid, T.** (2020). *Active Measures: The Secret History of Disinformation and Political Warfare*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- 61.**Rossiter, M. D.** *The Colonization of Educational Lifeworlds: Habermas and the Systemic Rationalization of Learning*. Master's Thesis, University of Alberta, 2015.
- 62.**Shultz, R. H., & Godson, R.** (1984). *Dezinformatsia: Active Measures in Soviet Strategy*. Pergamon-Brassey's.
- 63.**Snyder, T.** (2018). *The Road to Unfreedom: Russia, Europe, America*. New York: Tim Duggan Books.
- 64.**Sussman, D.** (2019). *Online Manipulation: Hidden Influences in a Digital World*. Georgetown Law Technology Review.
- 65.**Szafranski, R.** (1995). *A Theory of Information Warfare: Preparing for 2020*.
- 66.**Taylor, C.** (1989). *Sources of the Self: The Making of the Modern Identity*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- 67.**The Guardian.** (2025). *France Derides Russia's False Claim of Drug Use by Macron, Merz and Starmer*.
- 68.**Umland, A.** (2015). "The Ukrainian Conflict in the Context of Post-Soviet Regional Security." *Europe-Asia Studies*, 67(2), 244–269.
- 69.**Zannettou, S., et al.** (2018). *Disinformation Warfare: Understanding State-Sponsored Trolls on Twitter and Their Influence on the Web*. arXiv:1801.09288.